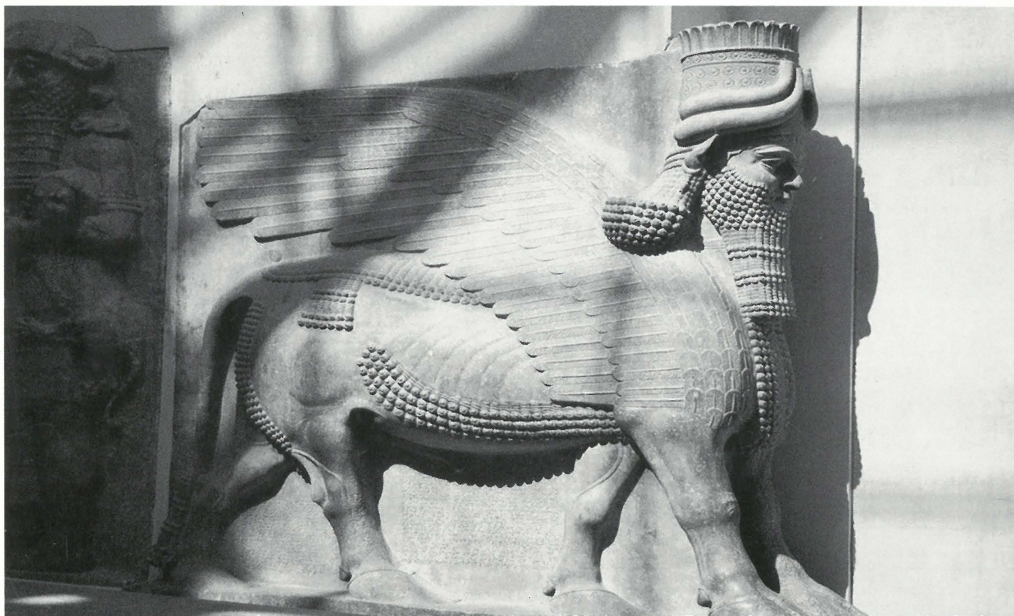

DET TEOLOGISKE FAKULTET
KØBENHAVNS UNIVERSITET

TEOL

INFORMATION

Nr. 40 september 2009

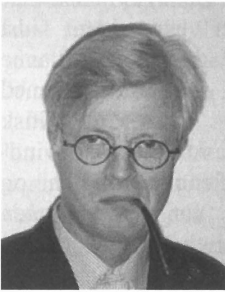
DET TEOLOGISKE
FAKULTETS BIBLIOTEK
KØBENHAVNS UNIVERSITET

Fællesafdelingen

Siden sidst

Af dekan, professor, dr.theol. Steffen Kjeldgaard-Pedersen

Da fristen for tilmelding til sommerekamen udløb, var der udsigt til et mytologisk antal prøver, nemlig 666, Dyrets tal, jævnfør Johan-

nes' Åbenbaring 13,11-18. Nu blev det ikke helt så farligt, da der jo altid er eksaminander, som ikke når frem til eksamensbordet. Men aktivitetsniveauet har været højt i denne eksamenstermin.

Især kan vi være tilfredse med, at årgang 2008 har gennemført første studieår med et markant lavere frafald og færre udeblivelser fra eksamen, end vi er vant til se. Studienævnet, de faglige vejledere, underviserne og studieadministrationen har arbejdet hårdt for at give 2008-årgangen en flyvende start, og altså heldigvis med godt resultat. Nu skal kommende årgange have glæde af erfaringerne. Særlige initiativer, som f.eks. en mentorordning, vil blive gjort permanente, og der bliver tale om væsentlige nyskabelser, hvad angår

første studieårs opbygning og faglige indhold. Studienævnet har allerede revideret studieordningen.

Til september slår fakultetet dørene op for det første hold studerende på den nye, fællesnordiske eliteuddannelse *The Religious Roots of Europe*. Der er tale om en engelsksproget kandidatuddannelse, som forventes at tiltrække avancerede studenter fra hele verden. Stærkt internationalt orienteret er også fakultetets engelsksprogede kandidatuddannelse i *Afrikastudier*, som fra år til år har fremgang i antallet af kvalificerede ansøgere.

Akademisk har første halvdel af 2009 været særdeles tilfredsstillende. Det gælder hele vejen rundt på fakultetet. På dette sted vil jeg gerne for en gangs skyld kvittere offentligt for det store, i høj grad akademiske arbejde, som består i at udforme ansøgninger til råd og fonde. Det er et arbejde, der er skjult for de fleste, men kræver både kreativitet og kræfter. Uden de mange eksterne bevillinger, som på den måde hentes hjem til fakultetet, ville det økonomisk se sort ud. Man kan i høj grad diskutere, om det er hensigtsmæssigt, at en stadig større del af forskningen bliver

afhængig af ekstern finansiering, men det er hævet over enhver tvivl, at de videnskabelige medarbejdere, som hjemtager bevillinger, gør ikke bare sig selv, men også fakultetet en meget stor tjeneste. Som dekan har jeg lejlighed til at se de fleste af de ansøgninger, som afsendes fra Det Teologiske Fakultet, og det er virkelig et privilegium, da der så godt som altid er tale omspændende og lærerig læsning.

Den 15. marts tiltrådte Dr. Heike Omerzu som professor i Det Nye Testaments Eksegese. Professor Omerzu holder tiltrædelsesforelæsning fredag den 11. september kl. 14,15, og alle er velkomne. Midt i juni var professor, dr.theol. Jesper Høgenhaven vært ved en international konference for Qumran-forskere; dette københavnske initiativ var en markant understregning af, at Qumran-studier nu er et satsningsområde ved Afdeling for Bibelsk Eksegese – under ledelse af netop Jesper Høgenhaven, der i øvrigt pr. 15. juni er tiltrådt som afdelingsleder for eksegeterne. Dårligt var Qumran-konferencen afsluttet, før Afdeling for Bibelsk Eksegese på ny lod høre fra sig, da forskningsleder, ph.d. Pernille Carstens under spektakulært festlige former stod for indvielsen af BiCuM, *The Centre for Bible and Cultural Memory*, som forener en række videnskabelige discipliner i en undersøgelse af, hvordan erindring i dens forskellige former er grundlæggende for dannelsen af kulturel, religiøs, etnisk eller national identitet i Det Gamle Testamente. Pernille Carstens, som kommer fra

Århus, har ønsket, at hendes forskningsrådsfinansierede center skulle være tilknyttet fakultetet i København. Herfra indgår professor, dr. theol. Niels Peter Lemche i centerets medarbejderstab, som på fremtrædende plads også tæller professor, dr.theol. Kåre Berge fra Norsk Lærerakademi i Bergen; centeret omfatter tillige to postdocstillinger, hvoraf den ene allerede er blevet besat med cand.phil. Bo Dahl Hermansen.

To kandidater har siden sidst erhvervet ph.d.-graden, Johanne Stubbe Teglbjærg for et arbejde med titlen ”Krop og håb. En kritisk tolkning af nyere eskatologi under inddragelse af kropsfænomenologien” og Lars Sandbeck for afhandlingen ”Rastløs uendelighed. Fantasibegrebets religionsfilosofiske relevans”. Begge afhandlinger findes trykt i serien *Publikationer fra Det Teologiske Fakultet*.

Ved universitetets årsfest i november udskrives under de enkelte fakulteter hvert år en række prisopgaver, som i første række henvender sig til studenter, der har lyst til at prøve kræfter med videnskabelige udfordringer. Det er en stolt tradition, som universitetet har ønsket at bevare, skønt den er helt skæv i forhold til nutidens gennemregulerede og stramt normerede uddannelser. Heldigvis lader studenterne sig ikke afskrække. Ved årsfesten til november vil tre teologiske studenter modtage medalje for deres prisopgavebesvarelse.

Ph.d., cand.mag. Camilla Strandsbjerg, som er tilknyttet Center for Afrikastudier, har af Det Frie Forsk-

ningsråd / Kultur og Kommunikation fået bevilget et postdoc-stipendium til gennemførelse af et projekt vedrørende globale økonomiske forandrings gennemslag i afrikanske lokalbefolkningers hverdag. Fakultetet arbejder på en yderligere styrkelse af Afrikacenterets forskningsprofil gennem oprettelse af et MSO-professorat.

Center for Europæisk Islamisk Tænkning har sammen med internationale partnere indgået kontrakt med forlaget Brill i Leiden om udgivelse af nyskabelsen *Yearbook of Muslims in Europe*.

Til september åbner Københavns Universitets "indre marked" for uddannelser, et uddannelsesorganisatorisk kæmpeprojekt, som skal gøre det muligt for studenterne at bevæge sig frit og ubesværet over fag- og fakultetsgrænser. Fakultetet har meget at tilbyde i et sådant samarbejde og ser gerne, at vores egne studenter valg-fagsmuligheder udvides. I efteråret skal universitetet desuden beslutte sig for en samlet strategi for efter- og videreuddannelse. Også her vil fakultetet bidrage konstruktivt på grundlag af snart mange års erfaringer på dette område.

Semesteråbningsforelæsningen holdes i år af en af den moderne historievidenskabs hovedskikkelser, italieneren Carlo Ginzburg. Det sker den 4. september kl. 14,15. Vel mødt ved denne lejlighed og til et nyt akademisk år!

Kroppens teologi

Åben forelæsningsrække i efterårssemesteret 2009 ved undervisere fra Afdeling for Systematisk Teologi

Tretten mandage kl. 13-15
fra den 7. september til den 14.
december

Det Teologiske Fakultet, aud. 11,
Købmagergade 44-46,
1165 København K

**Forelæsningsprogram samt
nærmere oplysninger kan ses i
kalenderen og på www.teol.ku.dk**

Alle er velkomne.
Tilmelding ikke nødvendig.

Svend Holm-Nielsen

15.1.1919-10.12.2008

Af professor, dr.theol. Niels Peter Lemche

Svend Holm-Nielsen var professor i teologi med Gammel Testamente som fag ved Københavns Universitet fra 1961 til 1986. Så kort kan

et langt livsforløb summeres op, så præcist og så misvisende, som om en universitetslærers karriere begrænsede sig til undervisningen fra katedret i auditoriet og til de lærde studier blandt bøgerne. Det forventes imidlertid af en universitetslærer i vore dage, at man deltager i den offentlige debat og stiller sin viden og indsigt til rådighed for samfundet. Ser man tilbage på Svend Holm-Nielsens indsats, må man sige, at han til fulde levede op til disse forventninger. Det blev en lang livsbane med mange aktiviteter, der bestemt ikke begrænsede sig til de universitetets auditorier og eksamenslokaler.

Svend Holm-Nielsen, der var præst i Jægersborg Kirke fra 1948 til 1960, disputerede i 1960 med afhandlingen *Hodayot: Psalms from Qumran*, den første store afhandling om de i 1948 fundne Dødehavstekster på dansk

grund. Han fik flere gange lejlighed til at vende tilbage til disse Dødehavstekster, selv så sent som i forbindelse med udgivelsen af Dødehavsteksterne i Dansk oversættelse i 1998 (2. udgave 2003), hvor han bl.a. oversatte Damaskusskriftet, som hans forgænger professor Flemming Hvidberg havde disputeret over allerede i 1928. Naturligvis oversatte han desuden Takkesalmerne. I 1961 overtog Svend Holm-Nielsen ved kaldelse og uden opslag det professorat i Gammel Testamente, som var blevet ledigt ved Flemming Hvidbergs uventede død i 1959.

Hans videnskabelige interesser spredte sig vidt, med en række udgivelser inden for såvel de gammeltestamentlige salmer, profetlitteraturen og ikke mindst visdomslitteraturen. Han var stærkt interesseret i Palæstina-arkæologien og deltog i en række udgravninger i Palæstina og Jordan, bl.a. på Silo sammen med bl.a. Marie-Louise Buhl og Benedikt Otzen på Silo, hvor man forsøgte at skabe klarhed over, hvad danske udgravninger helt tilbage i 1920'erne havde gravet frem. Siden blev det Umm Qes i Jordan, hvor danske og tyske arkæologer udgravede oldtidens Gadara.

Frugten af Siloudgravningerne udkom som *Shiloh. The Pre-Hellenistic Remains. The Danish Excavations at Tall Sailun, Palestine in 1926, 1929, 1932 and 1963* (Nationalmuseet 1969). Svend Holm-Nielsen var tillige i mange år medlem af bestyrelsen af H.P. Hjerl Hansens Mindefond for Dansk Palæstina-forskning. Holm-Nielsen interesserede sig ikke meget for officielle udmærkelser, men blev dog æresdoktor ved Uppsala Universitet i 1987.

Holm-Nielsen forelæste over emner fra hele det gammeltestamentlige område, men især hans tolkninger af Prædikerens som optimist og livsnyder var skattet af hans studenter – nogle anså ham nærmest selv som en inkarnation af Prædikerens. I det hele taget var hans forhold til studenterne udmærket. Han var en skattet og dygtig pædagog, lærerkundskaber, som han havde erhvervet i sin ungdom gennem mange års erfaring som manuduktør og siden som undervisnings-assistent ved universitetet.

Som universitetslærer så Holm-Nielsen det som sin pligt at formidle kendskabet til Det Gamle Testamente, ikke bare til universitetsstuderende, men til almenheden. Det gav sig flere udslag, bl.a. i lærebogen *Det gamle Testamente og det israelitisk jødiske folks historie* fra 1962 (med mange senere oplag) skrevet for lærerseminarierne, men også anvendt i begyndelsesundervisningen på teologi og i kommentarerne *Tolvprofetbogen*

fortolket fra 1985 og *Prædikerens bog og Klagesangene fortolket* fra 1993, der udkom i Bibelselskabets kommentarserie. Desuden udgav han fra 1968 til 1971 i samarbejde med Bent Noack og Svend Tito-Achen *Bibelen i Kulturhistorisk Lys I-IX*, som i den næste generation for mange mennesker blev den primære kilde til Det Gamle Testamente og den gammeltestamentlige videnskab. De faglige indledninger til dette værk blev senere udgivet separat som *Bibelens Kulturhistorie I-IV* i 1979.

Specielt må Svend Holm-Nielsens mangeårige indsats for Folkeuniversitetet nævnes, hvor han fra 1960 til 1972 var medlem af styrelsen og fra 1970 til 1977 ligefrem formand for Folkeuniversitetsudvalget.

Det vil imidlertid være korrekt at sige, at Svend Holm-Nielsens faglige hovedindsats kom til at ligge et helt andet sted, idet han blev en af hovedkræfterne bag arbejdet med en ny oversættelse af Det Gamle Testamente, som kom til at indgå i den autoriserede danske bibeloversættelse af 1992. Fra 1985 til 1992 var han her hovedredaktør af arbejdet med at oversætte Det Gamle Testamente. Enhver som fik lejlighed til at deltage i dette arbejde vil have mange gode erindringer om Holm-Nielsen som intenst arbejdende med selv de mindste detaljer i oversættelsesforslagene samtidigt med, at han holdt projektet og den brogede skare af medarbejdere i stramme tøjler.

Det vil være forkert at skrive en mindeartikel om Svend Holm-Nielsen uden at nævne hans engagement i Mellemøstens skæbne i den nyeste tid og specielt i det palæstinensiske flygtningespørgsmål, og det med såvel fysiske som verbale bidrag. Bl.a. deltog han i hjælpearbejdet i Jordan blandt de mange nye flygtninge fra Palæstina efter seksdages-krigen i 1967. Hans stillingtagen til fordel for palæstinenserne gjorde ham alt andet end populær i offentligheden i 1967 og siden i 1973 i forbindelse med Mellemøstenkrigene. Berømt eller snarere berygtet var en episode med en diskussion i fjernsynet, hvor han satte sig med ryggen til overrabbineren. Det blev der talt meget og længe om; men som han betroede mig engang: Opstillingen i studiet var så akavet, at han for at få plads til benene måtte vælge enten at sætte sig med ryggen mod kameraet eller mod Bent Melchior! Uanset den megen kritik holdt han urokkelig fast ved sin overbevisning og udgav flere velinformerede bøger om konflikten som *Historien bag Palæstina-problemet* fra 1975 og *Palæstinenserne, et folk uden land* fra 1981, og han var i 1979 medstifter af tidsskriftet *Palæstina Orientering*. Svend Holm-Nielsen havde en særlig baggrund for dette engagement, da han var vokset op i Damaskus, hvor hans far, Alfred Nielsen, fungerede som missionær i mange år. Der gik frاسagn om Holm-Nielsens evne til at skælde ud på arabisk, vel at mærke det arabiske, som benyttedes blandt børnene i det gamle Damaskus' gader!

Bodil Ejrnæs går fra borde

Af prodekan, professor, dr.theol. Mogens Müller

Den 1. februar dette år tog Bodil Ejrnæs sin afsked som lektor i Gamme Testamente. Dermed har Det Teologiske Fakultet måttet sige

farvel til en af sine bedste undervisere. Men det var bestemt ikke alene inden for denne vanskelige og udfordrende genre, at Bodil Ejrnæs gennem årene har gjort sig gældende. Selv om hun her opnåede den sjældne ære i 2000 ligefrem at få Årets Harald, Københavns Universitets fineste undervisningspris, opkaldt efter Harald Bohr.

Bodil Ejrnæs har haft sin gang på Det Teologiske Fakultet næsten uafbrudt, siden hun blev kandidat i 1974. Hun var dog i årene 1974-78 medarbejder på Koføeds Skole, men allerede fra 1977 og frem til 1988 desuden undervisningsassistent i Gamme Testamente. Siden blev hun i 1997 amanuensis for så at blive udnævnt til lektor i 1998.

Fra 1978 kom Bodil Ejrnæs imidlertid også med i arbejdet med nyoversættelsen af Det Gamle Testa-

mente og blev medredaktør i 1985. Undervejs blev det besluttet, at denne nyoversættelse også skulle omfatte Det Nye Testamente, således at der for første gang i nyere tid kom til at foreligge en Bibel, hvor de to dele blev færdiggjort og autoriseret samtidig. Det indebærer en ekstra bearbejdelse med henblik på harmonisering af sprogbrugen, og Bodil Ejrnæs fik her 1988-91 også sæde i den dertil nedsatte syttenmandskomite, der forestod dette lidet taknemmelige arbejde.

Den store ekspertise, som Bodil Ejrnæs oparbejdede i det bibeloversættelsesarbejde, der fandt sin afslutning gennem udgivelsen af den nye "Helbibel" i 1992, gjorde hende til en selvskreven redaktionssekretær og koordinator på Bibelselskabets nyoversættelse af Det Gamle Testaments Apokryfer i årene 1993-97, hvorefter der kunne foreligge en ny og fuldstændig dansk Bibel i 1998. Med denne enestående baggrund kunne det nu ikke overraske, at Bodil Ejrnæs i 1993 også blev den effektive redaktionssekretær på det nye Gads Bibelleksikon, der blev redigeret af Hans Jørgen Lundager Jensen og Geert Hallböck og forelå i to bind i 1996 (for

siden at komme i en étbindsudgave). Med sin næsten fuldstændige mangel på forståelse for fejl, egne såvel som andres, samt den slet ikke selvfølgelige holdning, at deadlines er til for at blive overholdt, var Bodil Ejrnæs idealet af en redaktionssekretær.

Bodil Ejrnæs følte sig desuden medansvarlig for den nye Bibel og rykkede således ud til forsvar, da forfatteren til denne artikel satte spørgsmålstegn ved selvfølgeligheden i at oversætte den hebraiske tekst til Det Gamle Testamente. For skulle Det Nye Testamente og den tidlige kirke definere, hvad der var Det Gamle Testaments tekst, var det langt snarere den gamle græske oversættelse, den såkaldte Septuaginta, der forelå et godt stykke før vor tidsregnings begyndelse. Ikke at jeg mente, at det var et enten-eller, men dog faktisk et både-og, et synspunkt, der dengang ikke blev mødt med megen forståelse. Siden kom Bodil Ejrnæs selv i skudlinjen, da folkene bag tidsskriftet *Faklen* i 1996 og herefter uden nogen sans for nuancer eller for, hvad en dansk bibeloversættelse må være, satte ind med en firkantet, pedantisk og hjertelig ensidig kritik af det, som de med foragt benævnte en "kirkebibel". Trods angribernes åbenlyse argument-resistenthed tog Bodil Ejrnæs her flere gange til genmæle, dog blot med det resultat, at fakkelfolkene slog på repetitionstasten.

At det ikke mindst blev Bodil Ejrnæs, der kom til at stå for skud,

skyldtes først og fremmest hendes senere arbejde med bibeloversættelsernes historie. For i anerkendelse af hendes kolossale arbejde i forbindelse med 1992-Bibelen var Bibelselskabet med til at samfinansiere et kandidatstipendium under Forskerakademiet i årene 1989-93. Resultatet var, at Bodil Ejrnæs i 1994 blev ph.d. på afhandlingen *Skriftsynet igennem den danske bibels historie*, som udkom som bind 5 i serien *Forum for Bibelsk Eksegese* i 1995.

Heri fremlægger Bodil Ejrnæs en omfattende og grundig dokumentation for, hvordan de officielle danske bibeloversættelser fra Christian den Tredjes fra 1550 og frem til 1992-oversættelsen betegner en faldende kurve, når det gælder "styringen" af læsningen. Hvor de tidligste Bibler således gennem titelblade, indholds-oversigter, der næsten kunne siges at være parafraser af teksten, og kryds-henvisninger til andre steder i Bibelen gjorde sit for at vejlede læseren til den rette lutherske forståelse, dér kom det for Det Gamle Testaments vedkommende til en helt anderledes "saglig" anretning i 1931-oversættelsen, en tendens der også kendetegner 1992-oversættelsen. At en dansk bibeloversættelse imidlertid befinder sig mere eller mindre inden for den kirkelige tradition, der jo også har skabt den, kan alene overraske den, der kun kan forstå døde religioner. Men der er selvfølgelig tale om et mere eller mindre. Bodil Ejrnæs' bog er her intet

mindre end et hovedværk i den danske Bibels historie.

Siden har Bodil Ejrnæs fortsat sine studier i bibeloversættelser – sidst i førreformatriske nordiske bibeloversættelser, som der foreligger forskellige fragmenter af (se Bodil Ejrnæs' egen præsentation af dette projekt i TEOL-information nr. 34, 2006, s. 37-40). Det er et arbejde, der fordrer netop den omhyggelighed og detektivistiske evne, som Bodil Ejrnæs er i besiddelse af. Undervejs er det dog også kommet til bidrag om Luthers og Edvard Brandes oversættelser. Denne interesse gjorde det også naturligt, at Bodil Ejrnæs har siddet i bestyrelsen for det "Center for Bibelens Brug", som blev oprettet i 2005 i tilknytning til Afdeling for Bibelsk Eksegese. Hendes gode kontakter til søsterfakultetet i Århus gjorde hende endelig til en velkommen medarbejder ved det trebindsværk om Salmernes Bog, der udkom i 2002.

Men ved siden af studierne i bibeloversættelser og selve Det Gamle Testamente har Bodil Ejrnæs også været aktiv inden for forskningen i Dødehavsskrifterne. Det er en gammel interesse, som her er blevet videreført, for den går helt tilbage til specialet fra 1973, *Benyttelse af gammeltestamentlige tekster i dødehavsskrifterne med særligt henblik på kommentarerne*. Dengang stod Dødehavsteksterne ikke udtalt i centrum for bibelstudierne. Men det er de siden kommet til, både for Det Gamle og for Det Nye Testaments vedkommende. Og her er det ikke mindst skriftbenyttelsen i de ældste foreliggende bibelkommenta-

rer, der dukkede op med dette skriftfund, der har bidraget med afgørende ny viden om, hvordan man kunne udlægge profetiske tekster i hvert fald i kredse inden for oldjødedommen. Desuden var Bodil Ejrnæs medinitiativtager til Dødehavsskrifterne og de antikke kilder om essæerne i ny oversættelse, der forelå i 1998, og som blev genudgivet i en stærkt forøget udgave – den blev en halv gang større – i 2003, denne gang med Bodil Ejrnæs som hovedredaktør. Denne oversættelse, som er langt den mest omfattende på et nordisk sprog, har fået stor anerkendelse også på internationalt plan.

Foruden oversættelser i denne udgivelse, her naturligvis først og fremmest af den eksegetiske litteratur blandt Dødehavsskrifterne, har Bodil Ejrnæs bidraget med en række afhandlinger om spørgsmål omkring disse tekster, blandt andet om den særlige form for skriftudlægning, der har fået betegnelsen *peshar-kommentarer* – *peshar* er hebraisk for "det betyder". Der er tale om stærkt aktualiserende skriftfortolkning, hvor det er begivenheder i kommentatorens samtid, der bliver nøglen til skriftordets betydning. Faktisk møder vi denne form for fortolkning igen i Det Nye Testamente, men det var altså først gennem fundet af Dødehavsskrifterne, at dens oldjødiske rødder kom for dagen.

Beskæftigelsen med Dødehavsskrifterne affødte en naturlig plads i ledelsen af "Nordic Network in Qumran Studies, som er finansieret af NordForsk. En af frugterne af dette projekt er en fællesnordisk lærebog,

Dødehavsrullerne. Indhold, historie og betydning, som udsendes på de nordiske sprog og udkommer under redaktion af Bodil Ejrnæs.

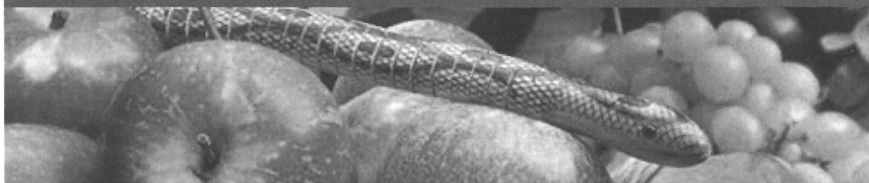
Men ud over alt dette har Bodil Ejrnæs som nævnt også været en fremragende underviser, hvad der noget uhensigtsmæssigt først og fremmest blev "belønnet" med uforholdsmæssigt mange eksaminer og specialevejledninger. Interessen for undervisningen gjorde også i perioder Bodil Ejrnæs til et engageret medlem af Studienævnet, og kunne kollegaer undertiden have vanskeligheder ved at finde rundt i de stadigt skiftende studieordningers kringelkroge – for nu slet ikke at tale om de forskellige overgangsordninger – var det svært at gå forgæves til Bodil Ejrnæs.

Derfor var Bodil Ejrnæs også det nærliggende valg, da der i en længere periode skulle findes en stedfortræder for studielederen. Optagethed af forholdene på arbejdspladsen ytrede sig også i villigheden til i en periode at sidde i Samarbejdsudvalget.

Selv om det således ikke blev til så mange år som lektor, er det en lang og flittig indsats i bibeloversættelse og bibelforskning, der, hvad ansættelsesforhold angår, nu har fundet sin afslutning. Men det er svært at forestille sig, at studierne ikke skulle blive fortsat. Og med det og med otiummet i øvrigt kan fakultet og kollegaer kun ønske Bodil Ejrnæs god vind.

**Tilmeld dig til e-TEOL. –
Det elektroniske nyhedsbrev for det Teologiske Fakultet
www.teol.ku.dk/formidling/eteol/**

eTEOL - elektronisk nyhedsbrev for Det Teologiske Fakultet

Hold dig opdateret om forskning, studieliv og efteruddannelse

Et nyt ansigt på Afdeling for Bibelsk Eksegese

Af professor, dr. Heike Omerzu

Mit navn er Heike Omerzu. Fra den 15. marts 2009 er jeg udnævnt til professor ”med særlige opgaver” (MSO) i faget Ny Testamente på

Afdeling for Bibelsk Eksegese. Det er ikke alene en stor ære, men i flere henseender desuden en stor udfordring. Det er det ikke mindst, fordi jeg med den nye stilling også ”geografisk” betræder et nyt område: Jeg kommer fra Tyskland, hvor jeg har studeret og haft min hidtidige akademiske løbebane.

Efter studentereksamen begyndte jeg i min hjemby, Duisburg, uddannelsen som gymnasielærer i fagene engelsk og religion, hvad jeg kunne afslutte i 1995. Oprindeligt havde det været meningen, at jeg efter eksamen skulle undervise i skolen. I stedet forblev jeg på universitetet, fordi der her åbnede sig den mulighed for mig at blive ”videnskabelig medarbejder” på Fakultetet for Evangelisk Teologi ved Mainz Universitet, med henblik på at skrive en doktorafhandling

(Dissertation) i faget Ny Testamente. Denne stilling betød, at jeg fra begyndelsen fik administrations- og undervisningserfaring. I reglen omfattede min undervisningsforpligtelse fire ugentlige timer hvert semester. Til forskel fra i Danmark var det indtil for meget kort tid siden ved de fleste tyske universiteter – derunder også i Mainz, hvor jeg hovedsagelig har været beskæftiget de sidste 12 år – det sædvanlige, at lærerstuderende og teologistuderende besøgte de samme undervisningstilbud. For eksegese vedkommende betød det blandt andet, at alle studerende skulle bestå en græskprøve, og at jeg i alle kurser kunne arbejde med den græske tekst.

I 2001 fik jeg i Mainz godkendt min afhandling, hvis tema og titel var ”Paulus’ proces ifølge Apostlenes Gerninger”. Den fik højeste karakter (”summa cum laude”) med professor Friedrich Wilhelm Horn som førstebedømmer. Undersøgelsen gælder de konflikter af juridisk karakter, som Paulus ifølge Apostlenes Gerninger kapitel 16, 17, 18 og 21-26 kom ud i, og den belyser den lukanske beretning på baggrund den romerske ret, der var gældende i den tidlige kejsertid. I modsætning til den ældre redaktions-

historiske forskning kom jeg til det resultat, at den lukanske fremstilling, i det mindste i sin kerne, byder på tilforladelige oplysninger om Paulus' skæbne, f.eks. med hensyn til hans romerske borgerret og hans appel til kejseren. Afhandlingen udkom i bogform i 2002 og er af Göttinger Akademie der Wissenschaften blevet hædret med "Hans Lilje-prisen".

Samme år blev jeg udnævnt til "juniorprofessor" i Ny Testamente i Mainz. En sådan stilling kan sammenlignes med at være "assistant professor" (dansk: adjunkt) ved amerikanske universiteter. I forhold til stillingen som videnskabelig medarbejder betød det, at jeg kunne arbejde mere selvstændigt og påtage mig nye opgaver, f.eks. holde forelæsninger, vejlede ved eksamensopgaver, afholde eksaminer, påtage mig at være vikar for professorer (hvad jeg f.eks. i sommersemestret 2007 gjorde ved Münster Universitet og i vintersemestret 2008/09 ved München Universitet). Mit juniorprofessorat havde indholdsmæssigt sit tyngdepunkt i en undersøgelse af den tidlige kristendoms forhold til Imperium Romanum. I den forbindelse har jeg blandt andet beskæftiget mig med afspejlingen af kejserkulten i Johannes' Åbenbaring, men desuden med spørgsmålet om politisk apologetik i Apostlenes Gerninger eller med diskussionen om Paulus' holdning til Rom.

Andre forskningsområder har, siden jeg begyndte min videnskabelige Virksomhed, været "den antikke jødedom" i hellenistisk-romersk tid

(især i de græske gammeltestamentlige pseudepigrafer) såvel som studier i kønnets betydning (Gender Studies). Ind i mellem har jeg forbundet de to aspekter som f.eks. i studier om Jobs døtre i pseudepigrafen Jobs Testamente eller om Juditskikkelsen i Judits Bog i Septuaginta.

Selv om jeg også vil pleje disse forskningsinteresser i fremtiden, vil jeg dog først og fremmest færdiggøre et bogprojekt om fremstillingen og betydningen af Jesu lidelse i Markus-evangeliet. Udgangspunktet for undersøgelsen er Getsemaneprikopen (Mark 14,32-42), hvor Jesus bliver fremstillet på en anden måde end i den hidtidige fortælling i evangeliet: Til forskel fra dåbsscenen (Mark 1,11) og forklarelsen på bjerget (Mark 9,7), hvor han af en himmelsk stemme bliver proklameret som "Guds Søn", bønfaller Jesus her sin himmelske far, men får intet svar (jf. også Mark 15,34). I modsætning til de forudgående suveræne forudsigelser af sin lidelse (Mark 8,31; 9,31; 10,32-34) optræder Jesus nu forsagt og fortvivlet og beder om, at dødens bæger må gå ham forbi. Markusevangeliet overtager i denne scene ikke alene den gammeltestamentlig-jødiske forestilling om den lidende retfærdige (jf. især Sl 41 og 42 i Septuaginta), men han forsøger efter min mening desuden at skabe afstand til det antikke ideal om en fornem død ("Noble Death"), hvor betydningsfulde personligheder værdigt, afslappet og suverænt gik i døden.

Den ældste evangelist præsenterer i sin lidelsehistorie et modbillede til

dette ideal og gennembrøder derved bevidst sin læsers forventning. På den ene side vil Markus fremstille omfanget af Jesu lidelse og nødvendigheden af hans aktive indvilligelse i sin skæbne. På den anden side vil Markus også forsikre sine læsere om, at de, når de står over for egen trangsel, nok har lov til at tvivle og klage, men alligevel, når det kommer til stykket – som Jesus – må underkaste sig Gud vilje i troen på, at selv øjensynlig meningsløs lidelse er meningsfuld.

Hvad det metodiske angår, er det vigtigt for mig at forbinde historisk-kritisk eksegesis med nyere impulser og andre former for spørgsmål (som f.eks. narrativ kritik, intertekstualitet, social- og kunsthistorie og kulturantropologi). Med hensyn til såvel mine forskningsinteresser som også min hermeneutiske tilgang til teksterne og den tidlige kristendoms verden forekommer Københavns Universitet mig at være det ideale sted at bruge og videreudvikle mine hidtidige erfaringer i undervisning og forskning.

Selv om jeg hidtil ikke har levet i udlandet i længere tid, har opmærksomheden for international forskning dog været vigtig for mig lige fra begyndelsen af min videnskabelige løbebane. Derfor har jeg, ud over nationale sammenkomster m.v., også regelmæssigt besøgt Society for Biblical Literature's kongresser (f.eks. i Cambridge, Groningen, Auckland, Philadelphia, Washington og Boston) og således fået indblik i frem for alt nordamerikanske forskningsdiskurser.

Mine videnskabelige kontakter, foruden i Tyskland, indtil videre især i Schweiz, USA og Sydafrika, vil jeg også fortsat pleje fra København, men jeg vil desuden gerne udvide dem til Norden. For jeg må med skam melde, at jeg indtil nu ikke altid i tilstrækkelig grad har haft blik for det skandinaviske område.

Her er det dog naturligvis absolut nødvendigt at kunne gøre sig forståelig. Selv om det heldigvis næsten over alt i København er muligt – og det er anderledes i Tyskland – at komme igennem med engelsk, så går dog mange nuancer tabt, når begge parter skal kommunikere på et fremmed sprog. Ganske vist har jeg i gymnasiet lært engelsk og fransk, ganske som senere i mit studium de ”gamle” sprog (latin, græsk og hebraisk), men dansk eller for den sags skyld noget andet skandinavisk sprog stod aldrig på mit skema. Det har nu ændret sig, for deltagelse i et dansk kursus hører for tiden til blandt mine hovedopgaver. Også selv om alle ivrigt forsikrer mig om, at det for en tysker er ganske enkelt at lære dansk, så er jeg dog endnu lejlighedsvis helt rådvild, når nogen på gaden eller i en forretning taler til mig, eller når jeg forsøger at følge en diskussion i radioen eller fjernsynet. Desværre svarer børneudsendelserne stadig til mit sproglige niveau, og ind i mellem forekommer det mig for tiden næsten utopisk, selv med mine (fremtidige) danskundskaber på et eller andet tidspunkt også at kunne kommunikere med svenskere eller nordmænd. Dog, ét skridt ad gangen. Lykkeligvis kan

jeg i dette efterårssemester undervise på engelsk, og fra det kommende forår vil jeg så se, hvor tålmodige de københavnske studerende er med mine fremskridt i sprogtilegnelsen ... (For ikke at vække noget falsk indtryk: Ulejligheden med oversættelsen af mit tyske manuskript til denne præsentation har Mogens Müller påtaget sig, hvad jeg takker ham hjerteligt for).

Allerede efter få måneder (jeg flyttede fra Mainz til København i slutningen af februar) kan jeg dog for mit vedkommende sige, at jeg oplever det som en ualmindelig berigelse, at lære ikke alene et nyt sprog fra grunden, men også et andet land og dets folk at kende indefra. Selv om meget stadig er fremmed, var meget dog også straks fortroligt: Også i Tyskland var jeg såvel en begejstret cyklist som løber, og allerede på dagen for min flytning blev jeg klar over, at København er det ideale sted for begge dele. Mens en stærk vind ofte blæser imod mig, når jeg cykler eller løber, har jeg oplevet klimaet på universitetet og fakultetet som yderst tiltalende, og jeg glæder mig til et frugtbart samarbejde og interessante møder med studerende og kollegaer. Jeg takker alle, som på mangfoldige måder har understøttet mig ved mine første skridt her i København.

Teologisk Forening efterår 2009

Tirsdag den 29. september kl. 19.30

Chefredaktør (Politiken) Tøger Seidenfaden og chefredaktør (Kristeligt Dagblad) Erik Bjerager
"Debat om blasfemi"

Tirsdag den 20. oktober kl. 19.30

Forskningsleder, lektor ph.d.,
Pernille Carstens
"Gammel Testamente som kulturarv – præsentation af forskningscentret *Bible and Cultural Memory* (BiCuM)"

Tirsdag den 17. november kl. 19.30

Post.doc.-stipendiat Anders Holm
"Den danske folkekirke – teologihistorisk betragtet"

Tirsdag den 1. december kl. 19.30

Ph.d., cand.theol. Lars Sandbeck
"Det uendelige i det endelige. Om fantasi, rastløshed og metafysik"

Fredag den 18. december
Julefest med revy

Sted: Kældercaféen, Det Teologiske Fakultet, Købmagergade 44 over gården.

Afrika kalder!

En personlig rejseberetning som begynder i Afrika og slutter på Center for Afrikastudier

Af Ph.d. Stig Jensen, leder af Center for Afrikastudier

Tidligere statsminister Anders Fogh Rasmussen er det seneste offer for den afrikanske besættelse. I efteråret 2005 rejste den daværende statsminister til Afrika, og siden da har Afrika vokset sig stadig større i dansk udenrigs- og især bistandspolitik, kulminerende med nedsættelsen Udenrigsministeriets Afrika Kommission.

Når Afrika har bidt på Anders Fogh Rasmussen, så skyldes det til dels, at de afrikanske kvinder med deres enorme drive har imponeret og nærmest efterladt en næsegrus beundring hos den tidligere statsminister. Modsat har oplevelsen af korrupte politikere og embedsmænd i det afrikanske frustreret.

Anders Fogh Rasmussens Afrika engagement skal ses lyset af ønske om, at Danmark kan hjælpe afrikanerne med at indfri det enorme potentiale, der er på kontinentet.

Safari i Karen Blixens baghave

Min første store udlandsrejse, for mere end 30 år siden, gik til Karen Blixens Afrika. En safari, der blev finansieret ved weekendarbejde som opvasker på et plejehjem. Mit første møde med Afrika står klart i erindringen og stærkest den enorme diversitet af farvestrålende fugle. Oplevelserne bidrog til en brændende ornitologiske interesse, der siden bragte mig ud til de mærkeligste afkroge på fem kontinenter. Jobbet som opvasker blev droppet til fordel for tilværelsen som fugleguide på oversøiske rejser. Trods den jobmæssige opstigning, stod det hurtigt klart, at ornitologien ikke skulle være en levevej, men kun en fritidsinteresse.

Bæredygtighed er vejen frem

Samfundsforhold var et andet interesseområde, og derfor kastede jeg mig over en af Bertel Haarders nye erhvervsrettede uddannelser, samfundsfag med specialisering i anvendt dataologi, på Københavns Universitet.

Studiets motiverende oplevelser med og i andre samfund førte blandt andet til et år i Kina. Kina-rejserne, i slutningen af 1980'erne, fik mine øjne op for miljøproblemernes omfang og behovet for en ekstraordinær indsats for at vende udviklingen.

Interessen for miljø- og udviklingsaspekter blev gennemgående på studiet, med speciale om bæredygtig udvikling. Sideløbende med studiet blev jeg involveret i ngo-aktiviteter op til FNs miljø- og udviklingskonference (UNCED) i 1992.

Headhundet til forskning i biodiversitet

I perioden omkring UNCED voksede min kontaktflade indenfor miljø- og udviklingsnetværket, og pludselig kom der tilbud om ansættelse på Center for Udviklingsforskning (CUF). De ville gøre brug af mine tværdisciplinære evner, kombinationen af den samfundsfaglige uddannelse og forståelsen og interessen for naturmæssige forhold. CUF støttede udviklingen af et forskningsprojekt med forvaltning af den biologiske mangfoldighed mellem lokale, nationale og internationale interesser for såvel udnyttelse og beskyttelse med Zimbabwe som case.

Mugabe blev min skæbne

Forskningsprojektet blev finansieret af Udenrigsministeriet og ph.d.-projektet blev tilknyttet Geografi på RUC. Feltarbejdet skulle udføres i Zimbabwe, så hele familien rykkede til det sydlige Afrika, i slutningen af 1990'erne. Netop i denne periode var Zimbabwe

præget af en meget dynamisk politisk udvikling. Zimbabwes politiske forhold var ikke en del af forskningsprojektet, så det blev studeret sideløbende. Især var det interessant at følge, hvordan præsident Robert Mugabe forsøgte at udmanøvrere den spirende opposition. Samtidig med at det internationale donorsamfund presede Mugabe til demokratisering.

Periodevis kunne det være vanskeligt at koncentrere sig om forskningsprojektet, selvom det var ufattelig spændende, fordi mine "findings" udfordrede den konventionelle opfattelse af "good guys" & "bad guys". Stik imod forventet var staten den største hindring for effektiv naturforvaltning i Zimbabwe. Det skyldes ikke mindst fejlslagne politikker og økonomisk udsultning af land-områderne.

Zimbabwe-krise skabte nye muligheder

Tilbage i Danmark var der en voksende interesse for Zimbabwe, i takt med at krisen udviklede sig. Herved blev min viden og analytiske evner efterspurgt. Det udmøntede sig i en række opgaver med konferencer, forskningsseminar, policy paper, en bog og rollen som ekspertkommentator i diverse medier. Det var spændende opgaver, men betød også at ph.d.-projektet blev skudt i baggrunden, da forvaltning af biodiversiteten ikke var rigtig hot.

Forskning til støtte for de fattige

Zimbabwe interessen nåede et møtningspunkt, det gav muligheder til at genopdage mit ”gamle” forskningsfelt relateret til naturresurseforvaltning. Dette blev muligt gennem ansættelse på et forskningsprojekt ved den nyetablerede forskningsinstitution Dansk Institut for Internationale Studier (DIIS). Projektet gik ud på at undersøge og identificere muligheder for at understøtte de fattiges udviklingsmuligheder i forbindelse med naturreservater i henholdsvis Uganda og Tanzania.

I forbindelse med forskningsprojektet gik det op for mig, at Afrikas fattigste er særdeles vanskelige at ramme med bistandsprojekter. Samtidig med oplevelsen af at stærke aktører som stater og ngo’er er anderledes dygtige til at skumme fløden i bistandsprojekter. Oplevelserne i Afrika inspirerede mig til at skrive om dansk bistandspolitik, specifikt Afrika-politikken, og se den efter i sømmene. Især i forhold til den centrale målsætning om at være fattigdomsreducerende. Det kom der et DIIS working paper ud af, der efterfølgende affødte en byge af spørgsmål til ministeren i Folketingssalen.

Center for Afrikastudier kaldte

Sideløbende med ansættelse på DIIS blev jeg tilknyttet Center for Afrika-studier (CAS), som ekstern lektor, efter tilbud fra Holger Bernt Hansen, den karismatiske leder af CAS og om nogen Mr. Afrika i Danmark. At un-

dervise på CAS var en gave, de studerende var utrolig engagerede, og det var en fantastisk mulighed for at formidle viden om Afrika. At undervise var spændende, men jeg fandt uddannelsen utidssvarende. Sammen med Holger Bernt Hansen blev jeg involveret i udviklingen af en ny to-årig kandidatuddannelse i Afrika-studier.

Indien i Afrika

I forbindelse med min ansættelse som adjunkt på CAS, skulle der udtænkes et nyt forskningsfelt. Valget faldt på Indien i Afrika. Baggrunden var oplevelsen af de asiatiske lande, især Kina og Indien, der gennem de seneste år har mangedoblet deres aktiviteter i Afrika. Indiens aktiviteter i Afrika var forskningsmæssigt underbelyste. Samtidig var der såvel problemstillinger i relation til den asiatiske faktor i Afrika som implikationer af den asiatiske tilstedeværelse på relationerne mellem Europa og Asien. Især set i lyset af at Afrika er det eneste område, hvor der stadig er tilgængelige resurser til spotpris, og dem vil Indien og Kina gerne have fingrene i, og Vesten vil gerne holde fast på deres traditionelle privilegerede rolle på det afrikanske kontinent. Den udvikling vil jeg fremover følge forskningsmæssigt.

Leder ved et tilfælde

En eftermiddag stod dekanen i døren, han meddelte at Niels Kastfelt, den daværende centerleder på CAS, gerne ville hellige sig forskning og undervisning fulltime og stillingen som centerleder kunne blive min. En stor udfordring, at skulle efterfølge store

personligheder, som Holger Bernt Hansen og Niels Kastfelt, der begge har haft enorm betydning for udviklingen af CAS. Samtidig var der attraktive muligheder for at bidrage til videreudviklingen af kandidatuddannelsen, der gennem de seneste år har tiltrukket stadig flere studerende. Det kan synes underligt, at der i disse tider med voksende afropessimisme er en voksende efterspørgsel på vores kandidatuddannelse. Svaret på den voksende studenterinteresse for kandidatuddannelsen kan skyldes, at nogle unge ønsker at gøre en forskel – de vil kæmpe for en bedre verden. Her er Afrika et oplagt projekt, fordi mange af de studerende som Anders Fogh Rasmussen og mange af os andre har opdaget Afrikas enorme potentiale og gerne vil investere noget energi i at potentialet udløses. Min opgave bliver ikke kun at være varme-stue for engagerede unge, men at skabe en uddannelse, der give et akademisk fundament for at komme videre i livet i eller uden for Afrika.

Publikationer fra Det Teologiske Fakultet

Nr. 5

Johanne Stubbe Teglbjærg: *Krop og håb. En kritisk tolkning af nyere eskatologi under inddragelse af kropsfænomenologien.* 290 sider.

Nr. 6

Geert Hallböck (red.),
Bibeloversættelser. Fra Resens oversættelse 1607 til Den Nye Aftale 2007. 50 sider.

Nr. 7

Lars Sandbeck, *Rastløs uendelighed. Fantasibegrebets religionsfilosofiske relevans.* 238 sider.

Nr. 8

John Strange, *Teologi og Arkæologi. Udvalgte artikler 1966-2007.* 222 sider.

Carlo Ginzburg – en præsentation

Af lektor, mag.art. Niels Kastfelt

I begyndelsen af september får Det Teologiske Fakultet besøg af den italienske historiker Carlo Ginzburg, som på forslag af Afdeling for Kirkehistorie

vil holde åbningsforelæsningsen ved begyndelsen af det nye akademiske år. Det er der god grund til at glæde sig over, for Ginzburg er en af sin generations mest originale og indflydelsesrige historikere, hvis arbejde har inspireret forskere og studerende inden for de fleste humanistiske videnskaber. Og at hans forskning også er relevant og interessant for teologer, vil både fremgå af den følgende præsentation og af Carlo Ginzburgs forelæsning.

Ginzburgs værk

Lige siden sine tidligste arbejder fra begyndelsen af 1960'erne har Carlo Ginzburg vist en stadig vilje til at gå nye veje inden for historieforskningen, og de emner, han har arbejdet med,

spænder vidt. Han blev født i 1939, uddannet ved universitetet i Pisa, og arbejdede derefter ved universiteter i Italien og USA, hvor han fra 1988 til 2006 var professor ved University of California i Los Angeles. Han vendte derefter tilbage til Italien, hvor han nu bor.

Ginzburgs første videnskabelige artikel fra 1961 handlede om hekseri og folkelig fromhed, som det blev afspjålet i en italiensk retssag fra 1519. Allerede med denne artikel ser man nogle temaer og tilgange, som siden har præget Ginzburgs forskning. Hans interesse for hekseri og folkelige religiøse forestillinger er blevet udmøntet i en lang række bøger og artikler, og metodisk har han mange gange udnyttet de store muligheder, som lå i at anvende kildemateriale fra inkvisitionen og andre retssager, især til at rekonstruere almindelige menneskers anskuelser og ideer og på den måde at bidrage til at nyskrive kulturhistorien. Herudover har han interesseret sig for at benytte fiktion og billedkunst i historieskrivningen, og ikke mindst er han blevet kendt for sine metodiske og historieteoretiske afhandlinger. Han har gentagne gange arbejdet med be-

grebet bevis og bevisførelse i historisk forskning og har i den sammenhæng skrevet spændende sammenligninger mellem historikeres og dommers håndtering af bevismateriale. Hans ideer om den såkaldte mikrohistorie har haft enorm indflydelse, og det samme har hans semiotisk inspirerede ideer om forskningsprocessen som en tolkning af spor som betydningsbærende tegn fra fortiden. Om alle disse sider af Ginzburgs arbejde kan man læse i det fremragende udvalg af hans artikler, som i 1999 udkom på dansk under titlen *Spor. Om historie og historisk metode*, redigeret af Morten Thing i samarbejde med Gert Sørensen og udgivet af Museums Tusculanums Forlag.

Carlo Ginzburg har fra sine allertidligste forskning arbejdet kreativt på tværs af gængse akademiske grænser. Han har altid ladet sig inspirere af kunsthistorien, litteraturhistorien, antropologien og etnologien, og blandt sine inspiratorer har han selv nævnt kunsthistorikerne Aby Warburg og E.H. Gombrich, den russiske filosof og kulturforsker Mikhail Bakhtin, litteraturhistorikeren Erich Auerbach, historikeren Marc Bloch, og som direkte inspiration til sin interesse for hekseri og hekse-processer har Ginzburg nævnt den danske filminstruktør Carl Th. Dreyers film *Vredens Dag*.

Ginzburgs arbejde skabtes ikke i isolation, men i stadigt samspil med andre forskeres og discipliners arbejde. Han var en førende repræsentant for den nye kulturhistorie, som brød igennem i 1970'erne og 1980'erne, og

som kendes fra værker som Natalie Zemon Davis' *The Return of Martin Guerre* fra 1983 eller Robert Darntons *The Great Cat Massacre and Other Episodes in French Cultural History* fra 1984. Mange af disse kulturhistorikere blev forenet af en rækkes fælles træk: de var stærkt interesserede i mikrohistorie og i fortællende historieskrivning (og mange af dem skrev og skriver fremragende), og de gjorde op med en mentalitetshistorisk forskning, som var mere optaget af kollektive tankestrukturer end af enkelte menneskers tænkning og plads i historien. Mange af dem interesserede sig stærkt for religion, ikke mindst i dens folkelige udtryk, og de kom derfor også til at vise nye veje i udforskningen af kristendommens historie.

Mikrohistorie og kulturhistorie

Ginzburg har længe praktiseret en mikrohistorisk forskning. Begrebet blev især kendt gennem en række italienske historikeres arbejde, ikke mindst Ginzburg og Giovanni Levi. Ideen var med Levis ord at reducere skalaen i den historiske undersøgelse. I stedet for at skrive strukturel makrohistorie ville Levi, Ginzburg og deres kolleger arbejde i en mikroskala, hvor de undersøgte enkelte begivenheders eller personers historie i mindste detalje. På den måde ville de lade de små og lokale begivenheder belyse mere generelle sammenhænge i historien. Mens makrohistorien fokuserede på almene mønstre og udviklingstræk, var mikrohistorikerne mere interesserede i kompleksiteten i det enkelte

menneskes eller den enkelte begivenheds historie. Ginzburg har på visse punkter siden bevæget sig væk fra den mikrohistoriske forskning, men nogle af hans tidligste og kendteste bøger er skrevet i den mikrohistoriske optik.

***I benandanti*-bevægelsen**

Ginzburgs første bog var *I benandanti* fra 1966 (en engelsk udgave, *The Night Battles*, udkom i 1983). Den understregede hans interesse i det mikrohistoriske perspektiv og i konfrontationen mellem den officielle kirkelige kristendom og folkelige religiøse forestillinger. Ved hjælp af inkvisitionsarkiver fra det nordøstlige Italien beskrev Ginzburg den folkelige frugtbarhedskult, *I benandanti*, hvis udøvere opfattede sig og blev opfattet som antihekse. For at beskytte høsten udkæmpede disse benandantier rituelle kampe imod hekse, som frygtedes at kunne skade høsten. Hvis benandantierne vandt kampen, var høsten sikret, og vandt heksene, ville høsten blive ødelagt. Ginzburg beskriver, hvordan inkquisitionens medlemmer gradvist omformede benandantiernes forståelse af fænomenet, således at inkvisitorerne endte med at definere benandantierne som hekse og ikke som de anti-hekse, de oprindeligt havde opfattet sig selv som. Som i andre og nyere arbejder udnytter Ginzburg sublimt forhørsituationen og det kultursammenstød, som her finder sted mellem en elite- og en folkekristendom. Ikke mindst udfolder han det metodiske greb at fokusere på diskrepansen mellem inkvisitorernes spørgsmål og de anklagedes svar, og i

denne diskrepans stikker den folkelige religiøse traditions sit hoved frem og lader sig iagttage af historikeren.

Oste og orme

Den bog, som for alvor gjorde Ginzburg internationalt kendt, var *Il formaggio e i vermi* fra 1976. Den udkom i 1980 på engelsk under titlen *The Cheese and the Worms. The Cosmos of a Sixteenth-Century Miller* (Routledge and Kegan Paul) og i 2006 på dansk som *Ostene og ormene: kosmos ifølge en 1500-tals møller* (forlaget Klim). Igen forsøgte Ginzburg at afdække en folkelig intellektuel verden, og igen benyttede han inkquisitionens forhørs materiale som sine kilder. Ved at fokusere på misforståelserne eller diskrepanserne mellem forhørsdommernes og den anklagedes sprog og begreber lykkedes det atter Ginzburg at afdække den folkelige religiøse tradition, som stod i en så skarp modsætning til den officielle kirkelige opfattelse. Hovedpersonen var mølleren Domencio Scandella, også kaldet Menocchio, som blev født i 1532 i Montereale, og som i 1584 blev indklaget for inkquisitionen på grund af sine uortodokse religiøse og sociale synspunkter. Ostene og ormene, som gav Ginzburg titlen på bogen, kom f.eks. ind i billedet, fordi Menocchio mente, at i begyndelsen ”var alt kaos, det vil sige at jord, luft, vand og ild var blandet sammen, og ud af dette skabtes en masse – ligesom ost laves ud af mælk – og der fremkom orme i den, og disse orme var engle”. Han afviste alle sakramenterne som menneskelige

opfindelser og krævede, at kirken forkyndte en praktisk kristendom uden dogmatiske krav, og at gejstligheden opgav sine privilegier og levede i fattigdom. Ginzburg afdækker ikke blot møllerens kosmologi, men også nogle af dens kilder, fordi han er i stand til at vise, hvilke bøger han læste – herunder ikke mindst den oversatte Bibel - og hvordan han anvendte dem.

Religion, metode, litteratur

Carlo Ginzburg har fortsat interesseret sig for mikrohistorie og folkelige religiøse universer, som han har rekonstrueret med stor fantasi og subtil metodisk indsigt, ikke mindst i hovedværket *Ecstasies. Deciphering the Witches' Sabbath* (New York, 1991). Han har også fortsat sine principielle overvejelser over metodiske og historieteoretiske problemer, hvor han hele tiden har været sin egen mand og placeret sig kritisk i forhold til samtidige forskere, ikke mindst i en vigtig kritik af Hayden Whites postmoderne historiesyn (se *History, Rhetoric and Proof*, London, 1999). Ginzburg har også kombineret metode-diskussion og politisk engagement i *The Judge and the Historian. Marginal Notes on a Late-Twentieth-Century Miscarriage of Justice* (London, 1999), som handler om retssagen imod Ginzburgs ven Adriano Sofri, som i 1998 blev idømt 22 års fængsel for at have dræbt politikommissær Luigi Calabresi ved et bombeattentat i 1972. Ginzburg betragter dommen som et justitsmord, og i bogen analyserer han detaljeret sagens materiale og reflekterer samtidig over dommerens og historikerens

fælles interesse for vidnesbyrd og beviser, som dommeren anvender som grundlag for at dømme, men som historikeren anvender som grundlag for at analysere og fortolke.

Ginzburg plejer fortsat sin gamle interesse for skønlitteratur, og en af hans senere bøger er *No Island Is an Island. Four Glances at English Literature in a World Perspective* (New York, 2000), hvor han gennem essays, der rækker fra Thomas More til Robert Louis Stevenson, afdækker uventede sammenhænge mellem engelsk litteratur, identitet, kultur og historie. Igen viser hans mikrohistoriske interesse sig, men denne gang er den indlejret i et verdenshistorisk perspektiv.

Som det er fremgået, er Carlo Ginzburg en original og spændende historiker, som i dag står som en af sin generations mest læste og indflydelsesrige historikere. Han har bidraget afgørende til nyorienteringen af den moderne vestlige historieforskning, og hans mikro- og kulturhistoriske tilgang har ført til nye og inspirerende måder at studere kristendommen og dens historie på. Så der er god grund til at glæde sig over Carlo Ginzburgs besøg i København.

Gammel Testamente som kulturel erindring - mellem historie, politik og religion.

Præsentation af forskningscentret Bible and Cultural Memory (BiCuM)

Af forskningsleder lektor ph.d. Pernille Carstens

Forskningscentret *Bible and Cultural Memory* er støttet økonomisk af rammebevillingen ”kvindelige forskningsledere” fra Forsknings-

rådet for Kultur og Kommunikation. At projektet er blevet en realitet skyldes også at det teologiske fakultet og afdeling for Bibelsk Eksegese har ønsket at have centret tilknyttet og har støttet mig i ansøgningsprocessen. Centrets kerne består af professor Niels Peter Lemche, hvis forskningstid i tre år er stillet til rådighed for projektet af Det Teologiske Fakultet. Professor Kåre Berge indgår også i projektet, Norsk Lærerakademi har givet hans forskningstid i tre år. Jeg er ansat fuldtids på centret som dets leder. Derudover er der budgetteret med to post.doc., hvoraf den første

ansættes i sommer. Endelig håber vi jo på mange gæster, der vil investere deres arbejdstid i projektet eller som vi inviterer til kortere ophold.

Globalisering og lokal tradition

Gammel Testamente er del af den kulturarv, som vi skal bevare, forstå og fortolke, fordi den er en del af vores egen tradition. Mennesket er aldrig alene, men er altid relateret til grupper som familien, til stedet, uddannelsen, arbejdspladsen, professionen, nationen, religiøse retninger, politiske partier etc. og får sine forståelsesrammer ud fra disse kollektiver. Det er den menneskelige kontekst, som hukommelsen eller erindringen skal ses ud fra. Det er kernen i den forskning, der skal foregå ved centret.

Gammel Testamente er blevet til i en periode præget af globaliserings-

tendenser, hvad enten vi taler om den persiske periode eller den hellenistisk-romerske. Vi forstår Det Gamle Testamente som et stykke tilrettelagt erindringslitteratur til brug for skabelsen af national identitet og særtræk, og nærmere bestemt som modvægt over for globaliseringen, hvor den lille lokale tradition skaber en form for sammenhæng i selvforståelsen.

Begrebet "kulturel erindring" finder man anvendt både inden for humanvidenskaberne og samfundsvidenskaberne. Kulturel erindring kan fremtræde som overskrivning og genbrug, som det fx gælder for bygninger og monumenter og andre materielle genstande, samt tekster og rituel praksis. Erindring kan være bevidst eller ubevidst, indlejret i kroppen, og vise sig i kulturen. Udforskningen af den kulturelle erindring kræver ingen udvidelse af det arkæologiske eller det tekstlige materiale. Det vi skal gøre er at genvurdere og genbruge data, der allerede er til stede.

Vores projekt kan karakteriseres som et studium af Gammel Testamente, som et religiøst produkt, fremkommet ved en bevidst erindringsbearbejdelse. Vi skal undersøge hvordan antikke samfund erindrer og glemmer, hvilke principper der anvendes for dette, og hvordan den undersøgte kultur udtrykker denne omgang med fortiden, hvilke litterære genrer der findes, hvilke måder genstandene kan italesætte fortiden. Vores fokus er Gammel Testamente, men sat ind i sin kulturelle kontekst; dvs. vi opfatter Gammel Testamente som et kulturelt

udtryk på linje med andre kulturelle udtryk. Derfor er vores forskning tværfaglig. Tekster og genstande, landskaber og monumenter er trods en ofte åbenlys fragmentering et aftryk af fortiden. Man har talt om genstandenes sociale biografi, hvor man kan aflæse brugen af genstanden, dens funktion og betydning, fordi man sætter genstanden ind i en kontekst. Det samme skal ske med tekstarbejde.

Projektets status i national og international forskning

Forskerteamets projekt udgør en forlængelse af "Københavnerskolen" inden for studiet af Det Gamle Testamente i den forstand, at vi med vor forskning tematiserer Det Gamle Testamente som socialt fænomen. Når forskerteamet fremhæver den teologiske indlejring af projektet, er det, fordi vi mener, at vi gennem vort arbejde kan tematisere Det Gamle Testamente som et religiøst produkt i denne erindringsbearbejdelse. Dermed kan vi være med til at pege på bærende teologier, som er afgørende for forståelse af denne kulturarv, som står centralt i vor tradition.

Projektet blev præsenteret i Lisabon sidste sommer ved *European Association of Biblical Studies*, hvor vi har et forskningsprojekt. Konferencebidragene herfra er vi i gang med at publicere. Til sommer har vi et par sessioner på en konference i England. Hovedtemaet her er undersøgelser af, hvordan erindringen anvendes i krig og propaganda, hvordan glemsel fx bevidst anvendes som magtmiddel. Et andet tema for konferencen er

undersøgelser af hvordan fortiden samles i antikken i kunstsamlinger, biblioteker og samlinger; herunder overvejelser over hvordan erindring indgår i forhold til kanon-dannelse og autoritet ved den skriftlige nedfældelse. Derudover har vi et samarbejde om en fællessession om erindringen om Abraham i den persiske og hellenistiske periode, som er den formative periode, altså omkring det tidspunkt hvor eksempelvis traditionen om Abraham nedfældes. Dette er et eksempel på, hvordan erindringsforskning udvider den spørgehorisont, der har været den gængse i vores fag

Forskningsprojekter

Der er fire felter erindringsforskningen særligt opholder sig ved, fire medier som erindring i antikken konstrueres igennem og observeres ved. Omsat til teamets studiefelt, Det Gamle Testamente som kulturelt artefakt i den østlige mediterrane kultur, vil det være:

- Steder (landskabsteoretiske problemstillinger)
- Objekter og repræsentationer (tempel-studier, studier af arkæologiske artefakts, ikonografi) og deres aflejring i det sproglige som metaforer
- Narrativer (fortællingerne og anden form for information om fortiden, der videregives mundtligt eller fikseret i tekst, inklusive

epos-teori og studier af græske tragedier)

- Rituelle handlinger og opførelse (processioner, begravelsesritualer, votivgavers anbringelse)

Forskningssteamets projekter fokuserer alle på disse felter. Den overordnede målsætning er at udvikle en hermeneutik og metodologi for denne type forskning af GT, som er blevet til gennem nedbrydningen af grænserne mellem de forskellige fag og fagtraditioner.

Sammenhængskraften (det man kunne kalde familieligheden) mellem kulturerne i det østlige middelhavsområde er basis for vores samlede undersøgelser; det der også er blevet kaldt koinekulturen eller "middle ground" eller "world-making", det handler om det, vi også kunne kalde den kulturelle udveksling. Der er en hybriditet i de kulturelle møder: To eller flere eksisterende kulturer mødes og blandes gennem interaktion og materiel udveksling, resultatet er noget tredje, som hverken er den oprindelig lokale eller den imperiale kultur. Dette skal tjene til at komme tættere på Det Gamle Testamente i dets kontekst. At arbejde med erindring i de forskellige kulturer er således en adækvat måde at arbejde komparativt på. I alle oldtidskulturer indgår et begreb om fortiden, det der skal huskes og erindres. Noget skal især glemmes. Dette at huske er en grundlæggende måde at orientere sig på. Det kommer til udtryk i et righoldigt materiale og det er også det

kildemateriale, der ligger til grund for vores fælles forskningsprojekt.

Gennemgående for de nedenfor skildrede projekter og for vores konferencer gælder det, at de belyser de centrale akser, som kan karakteriseres som forholdet mellem 1) det globale og lokale, 2) margin og centreret, 3) det private og det offentlige/elitære.

Vi har på centret et projekt der handler om landskab som erindring i Gammel Testamente. Her undersøger vi, hvordan landskabet kan bruges politisk som et fysisk udtryk for omformning eller propaganda.

Et andet projekt angår den præstelige teologi som erindrings-teologi. I projektet skal denne teologi undersøges og det skal vurderes, om der er tale om et stykke tilrettelagt prestigelitteratur.

Et tredje projekt er forholdet mellem erindring og materiel kultur. Projektet har som mål at udvikle analysemodeller for ikonografisk materiale, som hidrører fra den kulturelle kontekst, som Det Gamle Testamente indgår i.

Et fjerde projekt handler om politik og opdragelse i Gammel Testamente. Her skal opdragelsen undersøges, som man kender den fra antikken, både fra det græske og fra det bibelske materiale, og hvordan en national identitet formes.

Endelig har vi et projekt om sekterisk teologi. Her skal fortællingen om Guds udvalgte folk undersøges.

Der er tale om en bevidst skabt oprindelsesmyte, der har været anvendt som instrument i kolonisering.

Logoet

Centrets logo viser den mesopotamiske gud Eas tohovedede vizir, eller minister, Usmû eller Isimud. Ea er den mesopotamiske vand- og visdomsgud, som er forbundet med magi og besværgelser, med kunst og håndværk. Navnet Usmû betyder muligvis "med to ansigter", og ikonografisk findes han afbilledet som på vort logo med to ansigter. Usmû skal rapportere til Ea, hvad han ser og hører: Det ene ansigt skuer tilbage i fortiden, det andet ser ind i

fremtiden. Dermed minder han om andre tohovedede guder, vi kender fra romersk religion, hvor fx Janus er guddom for byporten. Han afbildes som en herme med to ansigter, der hhv. skuer frem og tilbage. I nordisk mytologi kender vi Odins to ravne Hugin og Munin, "tanke" og "minde". De sendes ud ved dagry for at afdække og afrapportere til visdomsguden Odin ved dagens slutning, mens de sidder på hver hans skulder. Logoet er designet af Bettina Hovgaard-Schulze, som har arbejdet med ideen om den dobbelthovedede guddom og det nærorientalske segl, som et kendetegn for centrets arbejde med erindringsforskning.

Følg med på vores hjemmeside og få yderligere information:

www.teol.ku.dk/afd/bicum/

Rastløs uendelighed

Immanens og endelighed

Af ph.d., cand.theol. Lars Sandbeck

Et temmelig afgørende kendetegn ved immanensen, altså det dennesidige og alt, hvad der hører til dette, er, at det har grænser. En sten

er afgrænset, Danmark har grænser, kroppen har grænser – i ultimativ forstand naturligvis døden som grænse – og selv denne artikel må høre op på et eller andet tidspunkt. At have grænser er, hvad det vil sige at være endelig, at være et endeligt væsen. Finit betyder afsluttet, afgrænset, endeligt, og mennesket er et finit væsen, der lever i en finit verden. Alting har en ende, siger man, og det er fuldstændig korrekt, når man taler om immanensen, det dennesidige.

Filosofien efter romantikken har i høj grad bestræbt sig på at bekræfte den rene dennesidighed. Vi kender det fra så forskellige filosofiske retninger som livsfilosofien, dele af fænomenologien, positivismen, socialkonstruktivismen, poststrukturalismen og den dekonstruktivistiske filosofi. Man kan samlet kalde denne ellers blandede

pose filosofiske bolcher for immanens- og endelighedstænkning. Denne form for tænkning vil typisk være stærkt metafysik- og religionskritisk, fordi meta-fysik (typisk) og religion (uden undtagelse) indfører et transcendsplan i tænkningen, dvs. en form for hinsidighed eller udefrakommende instans, der hævdes at have normativ betydning for immanensen. Religionen forudsætter et uendeligt og transcendent perspektiv, nemlig Gud, på tilværelsen og menneskelivet, et perspektiv, der overskrider det endelige og immanente – den rene dennesidighed – dvs. religion er en fortolkning af tilværelsen *sub specie aeternitatis*, under evighedens synsvinkel.

Immanens- og endelighedstænkningen har i høj grad bestredet gyldigheden af religionens fortolkningsperspektiv, og samtidig har den ført til en stigende problematisering af metafysikken. Spørgsmålet er imidlertid, om immanens- og endelighedstænkningen selv kan undgå at åbne for spørgsmål om fænomener og erfaringer, der overskrider den rene dennesidighed. I min ph.d.-afhandling, *Rastløs uendelighed. Fantasibegrebets*

religionsfilosofiske relevans, forsøger jeg at vise, at spørgsmålene om uendelighed og transcendens ikke bare er udtryk for religiøs projektion eller metafysisk ønsketænkning, men realiteter, der manifesterer sig i det endelige og immanente. Det er afhandlingens tese, at uendelighed og transcendens manifesterer sig i det endelige og immanente i kraft af fantasien. Fantasien er uendelig, dvs. grænseløs. Infinitum betyder uden ende eller uden grænse, og det er som grænseløs kraft, at fantasien gør os i stand til at overskride og nedbryde den etablerede systemiske orden, dvs. de grænser, de allerede konstruerede meningsdannelser sætter for os. Fantasien er med andre ord det uendelige (grænseløse) i det endelige (det, der har grænser).

Fantasibegrebet

I afhandlingens begrebshistoriske del (del 1) undersøger jeg en række traditionelle fantasiteorier fra antikken til romantikken. I oplysningstiden og romantikken bryder den opfattelse igennem, at fantasien er decideret kreativ, dvs. i kraft af fantasien er mennesket i stand til at skabe nyt. I samme periode opstår også en indsigt i det, jeg kalder fantasiens 'mangedimensionalitet'. Fantasien rummer flere dimensioner og niveauer: den er både reproduktiv og produktiv, empirisk og transcendental (Kant); den har en perceptiv, associativ og kreativ funktion (Johan Tetens); der findes en primær fantasi, en sekundær fantasi og 'fancy' (S. T. Coleridge) osv. Romantikerne og de tyske idealister havde

derudover blik for, at fantasiens mangedimensionalitet indebærer, at der opstår en række konflikтуelle, spændingsfyldte relationer mellem fantasiens forskellige dimensioner og niveauer. Disse spændingsfyldte relationer opstår, fordi fantasiens forskellige dimensioner gensidigt negerer hinanden, men ikke desto mindre alligevel holdes sammen af den samme kraft som en dialektisk enhed. Fantasien bølgler frem og tilbage mellem to eller flere poler og kan således bestemmes som et dynamisk spændingsfelt, en levende, ureglerlig kraft.

I del 2 forsøger jeg at nå frem til et konsistent, filosofisk begreb om fantasi. En af de absolut mest interessante moderne filosoffer, der har skrevet om fantasibegrebet, er den græsk-franske filosof og psykoanalytiker Cornelius Castoriadis (1922-1997). Castoriadis har udviklet en meget omfattende og kompleks teori om fantasien, som jeg slet ikke har mulighed for at præsentere på disse få sider, men jeg kan i det mindste fortælle, hvad jeg prøver at få ud af min læsning af ham. Castoriadis er en metafysik- og religionskritisk tænker, der med sit begreb om fantasi ønsker at bekræfte menneskets og værens radikale, immanente kreativitet som et alternativ til enhver forestilling om en udefrakommende, bestemmende instans. Enhver form for mening, både private og kollektive forestillinger om, hvad der giver mening og derfor også hvad der er sandt og falsk, er skabt ud af intet; der er altså intet i naturen (eller himlen!), der forårsager eller

nødvendiggør en særlig meningskonstruktion. Det er noget, mennesket selv har stået for og fremdeles står for.

Castoriadis opfatter fantasien som kreativ i radikal forstand; han opererer endvidere med mange forskellige dimensioner i fantasien og med en række interne spændinger mellem de mange dimensioner. Som noget originalt hævder Castoriadis, at fantasien ikke blot skal forstås som en bevidsthedsevne i det enkelte menneske, men som en ontologisk kreativ/destruktiv kraft, der skaber og destruerer former i naturen, samfundet og i det enkelte menneskes psyke. Fantasibegrebet kommer dermed til at dække over kreativ emergens i naturen (naturens selvskabelse og selvforandring), det socialt imaginære (skabelse, oprettholdelse og forandring af samfund) og psykens radikale fantasi (en flydende strøm af forestillinger, affekter og begær).

I afhandlingen forsøger jeg at vise, at uendelighed manifesterer sig i kraft af fantasiens iboende spændinger på tre relaterede måder og hver gang som noget, der har med en rastløshed eller uro i det endelige at gøre. Jeg forsøger også at vise, at den uendelighed, der manifesterer sig i kraft af fantasien, rummer en essentiel tvetydighed, idet den inden for rammerne af Castoriadis' egen tænkning både kan forstås i horisontal og i vertikal forstand, dvs. uendelighed som det immanentes egen uro og mangel på afslutning eller uendelighed som en form for indbrud i immanensen af en udefrakommende, transcendent instans, der gør det endelige

rastløst. Virkelighedens permanente foranderlighed beskriver Castoriadis således som immanensens selvoverskridelse og selvforandring, men han tvinges som følge af sin egen teori også til at betragte fantasiens uendelige selvudfoldelse som "inkarnation". Dvs. som en uendelighed hinsides det værende, der inkarnerer sig i og udfolder sig som immanensens endelige skikkelser i en uendelig proces.

Det er denne tvetydighed ved fantasibegrebet, der danner baggrund for afhandlingens sidste del (del 3).

Religionsfilosofiske perspektiver

Jeg bringer tre religionsfilosofiske perspektiver på fantasien i spil. Et åbenbaringsteologisk repræsenteret af Garrett Green; Mark C. Taylors postmoderne eller dekonstruktivistiske perspektiv; og endelig Douglas Hedleys nyplatoniske. De tre religionsfilosoffer er netop valgt, fordi deres teorier om fantasien forholder sig direkte til problemet om relationen mellem det uendelige og det endelige, transcendens og immanens – og i forlængelse deraf relationen mellem det guddommelige og det menneskelige. Jeg vil i det følgende nøjes med kort at karakterisere Taylors og Hedleys positioner.

Det interessante med Taylor og Hedley er, at de repræsenterer hver deres position i forhold til den essentielle tvetydighed, jeg fandt i fantasibegrebet. I bogen *After God* (2007) identificerer Mark Taylor tilværelsens egen uendelighed med fantasien, dvs. fantasien er det emfatiske udtryk for

immanensens selvoverskridelse og markerer en uendelig rastløshed i det endelige. Der er her ikke tale om en vertikal, men om en horisontal, lineær form for uendelighed; ikke en udefrakommende, men en indefrakommende transcendens. Fantasien kalder Taylor indimellem for "gud", men denne "gud" er bare et andet ord for den uendelige kreative proces eller aktivitet, der er immanent i det værende. Fantasien er "gud", men "gud" er ikke andet end livets egen pulserende aktivitet. Taylor ender dermed i en panteistisk hvis ikke ligefrem ateistisk position.

Douglas Hedley forsøger i *Living Forms of the Imagination* (2008) at revitalisere et nyplatonisk, romantisk fantasibegreb. Helt overordnet går Hedleys nyplatoniske fortolkning af fantasien ud på at vise, at der findes en transcendent uendelighed, der manifesterer sig i immanensen og i endelige væsener i form af fantasien. Teologisk formulerer Hedley synspunktet således: "Gud er en realitet, der er immanent og aktiv i alle væsener som vedvarende kreativ kraft." Hedley identificerer med andre ord den transcendens og uendelighed, fantasibegrebet afslører, med Gud, dvs. Gud er ifølge Hedley ikke fuldstændig identisk med fantasien, men en transcendent realitet hinsides tid og rum, der manifesterer sig i immanensen i og som fantasi. Hedleys position bliver dermed panenteistisk: Gud er også noget andet end fantasi, men fantasien er ikke desto mindre det guddommelige i det menneskelige, *deus in nobis*.

De to positioner er uforenelige, men det er afhandlingens uforløsende konklusion, at analyserne af fantasibegrebet ikke kan afgøre, hvilken af positionerne der står stærkest. At befinde sig i en uopløselig spænding mellem forskellige poler kendetegner altså ikke kun fantasien. Også religionsfilosofien må affinde sig med at være en rastløs aktivitet, der befinder sig i en svævende, uafklaret position mellem ateisme og teisme, den rene dennesidighed og en åbenhed mod det hinsidige. En metafysik i dag må med andre ord være en "svævende metafysik" uden entydige konklusioner.

William Blake og den mulige ”omvendelse”

af ph.d.stipendiat, cand. theol. Elisabeth Engell Jessen

”I have very little of Mr. Blake’s company; he is always in Paradise”. Sådan lyder det på et tidspunkt let beklagende fra Catherine Blake, William Blakes

hustru, til vennen Seymour Kirkup. Citatet er nok mere sigende for Blake selv end for Catherines forhold til ham; hun beklagede sig sjældent over sin ikke husligt anlagte mand, men var en ”sincere believer in all his visions” (igen ifølge Kirkup) og en uvurderlig assistent i hjemmetrykkeriet – og på sin vis er det at tale om Blake som værende ”always in Paradise” en af de mest præcise samtidige beskrivelser, vi har af den engelske digter og billedkunstner.

William Blake (1757-1827) er nærede sig primært som gravør, men er i dag kendt som ophavsmand til de særlige illuminerede værker, som kombinerede tekst og billede i en særpræget og original stil. Værkerne solgte dog dårligt i samtiden, og Blake nåede aldrig ud til hverken den læser-skare, han havde drømt om, eller fik tjent de penge, der måske ville have

gjort Catherines liv nemmere. Hans mangel på succes tilskrives ofte ikke blot værkernes særpræg, men også Blakes ry som en, der oplevede visioner. Blake havde disse visioner helt fra barnsben, og han talte ofte og gerne om dem i sociale sammenhænge. En yndet historie, som allerede cirkulerede i samtiden, er den om, hvordan Blake en dag gik tur langs Themsens med en af sine venner. Pludseligt lettede Blake på hatten og hilste. ”Hvem var det?”, spurgte vennen, som ikke kunne se nogen. ”Åh, det var jo apostlen Paulus”, svarede Blake.

Historien er et godt billede på, hvor tæt på Bibelen og de kristne fortællinger, Blake synes at have levet. Blake tog dog stærkt afstand fra det, han kaldte ”ortodoks kristendom” og institutionaliseret religion i det hele taget. Hans egen religiøse baggrund var, at han voksede op i et non-konformistisk hjem, dvs. uden for *Church of England* – man kender ikke hans fars nærmere religiøse tilknytning (det er blevet foreslået, at han kortvarigt kom i metodiske kredse), mens moren i forbindelse med sit første ægteskab var medlem af brødre-menigheden i Fetter Lane, London.

Blake selv blev aldrig, bortset fra en kortvarig flirt med den swedenborgianske *New Jerusalem Church* i London, tilknyttet nogen kirke, og det hedder sig, at han aldrig som voksen satte sine ben i en kirke. Alligevel skal man være usandsynligt blind for ikke at opdage, at hans værker er gennemsyret af bibelske henvisninger, ligesom hans egne visioner overvejende synes at have haft et religiøst indhold.

Der foregår dog en udvikling i forhold til det kristne gennem værkerne. Blake er ret kritisk ikke blot over for kristendommen som potentielt undertrykkende religiøst system, men også over for Bibelen set som "håndbog i moral" i 1780-90'erne. Efter ca. 1800 synes Blake dog at udvise både et mere positivt syn på Bibelen og et mere eksplicit fokus på Kristus. Bibelen bliver nu set, ikke som et endeligt svar, men snarere som et spørgsmål i sig selv; iflg. Blake indeholder den både et uendeligt arsenal af poetiske sandheder samt utallige opfordringer (både vha. indhold og form) til ikke at læse alt bogstaveligt, men derimod til at læse med sanser, fantasi og almindelig kritisk sans. Samtidig begynder Blake at anvende Kristus ikke blot i rollen som revolutionær lovbruder, men også som den, der er selve den skabende og livgivende fantasi og den, mennesket kan finde fællesskab med andre i – således at når Blake og andre skaber og anvender deres "guddommelige kreativitet", er de sammen *en Christo*.

I forbindelse med, at Blake-forskere har noteret sig den mere positive brug af det kristne i Blakes værker, er

det med de biografiske briller på blevet foreslået, at Blake oplevede en slags "omvendelse" mellem 1800 og 1804. Fra 1800 til 1803 opholdt han sig for første gang i sit liv i længere tid uden for London, idet han sammen med Catherine bosatte sig ved kysten i Felpham, Sussex, tæt ved og på initiativ af den velhavende digter William Hayley, som engagerede Blake til en række illustrationsprojekter. Nogle af de breve, Blake skriver herfra samt efterfølgende fra London, tyder både på, at han nu går til sit arbejde med frisk inspiration og indikerer et fornyet positivt personligt forhold til det kristne. F.eks. lyder det i et brev til vennen Thomas Butts i 1802: "Jeg er igen dukket op til dagens lys. Jeg har indtil nu og vil stadig i evighed omfavne kristendommen og tilbede ham, som er Guds udtrykte billede (...) Min entusiasme er stadig, hvad den var, blot forstørret og bekræftet". "Omvendelsen" nævnes dog hverken i samtidigt materiale om Blake eller i den kritiske tradition, der opstod op gennem 1800-tallet. Faktisk er det først i 1965, at ordet "omvendelse" overhovedet nævnes i forbindelse med Blake, nemlig i Jean H. Hagstrums artikel "The Wrath of the Lamb: A Study of William Blake's Conversions". Siden da har ordet bidt sig fast, men er aldrig blevet udforsket videre. På den ene side tales der om Blakes "omvendelse", på den anden side diskuteres det aldrig, hvad der egentlig menes med dette.

Mit ph.d. projekt, som bliver udført ved Det Teologiske Fakultet på *University of Oxford*, tager sit ud-

gangspunkt i det ovenfor skitserede og har sit udspring i min prisopgave om Blake (Københavns Universitet 2007). Heri begyndte jeg at undre mig over, dels at ingen syntes at interessere sig videre for denne ”omvendelse”, dels at ingen syntes at have lagt mærke til, at motivet ”omvendelse” også går igen i en god del af Blakes værker. Selve projektet har altså to ben: på den ene side drejer det sig om at undersøge, om Blakes egen såkaldte omvendelse er mere end en akademisk myte, som især har udviklet sig inden for den litterære Blake-kritik – man bemærker nemlig, at de fleste fortalere for ”omvendelsen” findes hos litteraterne, mens teologerne (som der nu ikke er overvægt af i Blakeforskningen) ofte ikke rigtigt går i clinch med emnet. På den anden side undersøger jeg, hvordan begrebet ”omvendelse”, *ligegyldigt* om vi kan tale om Blakes personlige omvendelsesoplevelse eller ej, spiller en helt central rolle i Blakes værker, lige fra det tidlige værk *The Marriage of Heaven and Hell* over langdigtene *Milton* og *Jerusalem* til de helt sene illustrationer til Jobs Bog.

Både når Blake selv anvender motivet ”omvendelse” i sine værker og når diskussionen går på, om han selv oplevede noget sådant, knytter det historisk og sprogæssigt an til 1700-tallets fokus på omvendelse og genfødsel, som det bl.a. kom meget tydeligt til udtryk i den tidlige metodisme. Det er dog hele den evangeliske vækkelse i løbet af århundredet, der lægger stor vægt på dette: den personlige, religiøse erfaring, der på et tidspunkt slår igennem hos den

angrende synder. Dette gav sig ikke blot sprogligt udtryk i de evangeliske salmer og de mundtligt funderede prædikener, men også i de mange selvbiografiske omvendelsesfortællinger, som blev nedskrevet af både kvinder og mænd, redigeret og samlet af lokale præster eller lægmænd og så publiceret i de utallige blade, der cirkulerede. Genren havde rod i puritanernes åndelige dagbøger og i store forbilleder som f.eks. John Bunyans *Grace Abounding to the Chief of Sinners* (1666), og typisk for genren (og bevægelsen) var fokus på udtryk som ”syndens lænker”, ”evangeliets flamme”, på genfødslen og på Jesus som ”frelseren”.

Indflydelsen fra denne omvendelsesdiskurs kan ses mange forskellige steder i og i flere lag af Blakes værker. Et eksempel: *The Marriage of Heaven and Hell* (1790-1793) er et værk, der er fyldt med positive og negative omvendelser. Hen imod slutningen bemærker vi en markant omvendelse, der eksplicit spiller på kristen omvendelse: en af karaktererne hører evangeliet om Jesus forkyndt, omfavner den flamme, der er foran ham, går til i ilden og bliver så genfødt som en ny skabning. Denne omvendelse ændrer hele fortællingens kurs, idet værkets afsluttende Åbenbarings-reception derefter sætter ind. Det kunne være et tilfælde – hvis det ikke var fordi *Jerusalem* (1804-1820) ender på fuldstændigt samme måde. Her har hovedpersonen en samtale med Jesus, som ændrer alt for ham og får ham til at kaste sig i flammerne for Jesu skyld, hvorefter han genopstår i himmellig-

nende omgivelser, og endnu en Åbenbarings-reception begynder. Mange andre steder hos Blake, der har med omvendelse at gøre, kunne nævnes – heriblandt *Jerusalem* pl. 76, hvor der kobles mellem kors, omvendelse og omfavelse, *Milton* og Job-illustrationerne som omvendelsesfortællinger, brugen af begrebet "awake", metodistiske salmer samt John Wesley og George Whitefield i *Milton* og *Jerusalem*, Los omvendelse i *The Four Zoas* og to digte fra Blakes breve som omvendelsestekster med selvbiografisk tilsnit. Fælles for disse forskellige omvendelser er omvendelsen som død og genfødsel, som perspektivændring, som muligheden for at blive den person, man var bestemt til at blive, som nyt liv i et venskabsforhold med Kristus, hvor fællesskab og tilgivelse regerer samt en snert af et fokus på synden som jalousi og det ensomme fangenskab i selvet.

Motivet "omvendelse" præsenterer et perspektiv på Blakes værker, der både er interessant i sig selv og peger på en ny tematisk sammenhæng mellem de tidlige og de sene værker. Det understreger Blakes religiøse kontekst og det religiøse sprog omkring ham og belyser, hvordan han ikke bare gør brug af bibelske motiver i sine værker, men også af samtidens populære religiøse motiver og skikkelser. Dette bidrager forhåbentligt til at udfordre den forenkledede model for Blake og kristendom, der går med betonskridt fra "eksplicit kritik" over "omvendelse" til "positiv holdning". Faren er selvfølgelig at blive anklaget for *selv*

at ville omvende Blake, hvilket jeg ikke har nogen interesse i – men jeg mener, det er vigtigt at være bevidst om, at på samme tid som Blake var kritisk over for "det kristne", var han dybt involveret i og fuldstændig afhængig af det, og det er en anakronisme at udskille ham fra datidens religiøse sprog og kontekst. Dermed havde Catherine på mange måder ret, når hun talte om, hvordan hendes mand altid var i "Paradise".

Evangelium Veritatis – et sammenskrevet evangelium?

af international ph.d.-stipendiat, cand. theol. Katrine Brix

Introduktion

“Sandhedens evangelium er en glæde for dem, der har modtaget nåden gennem sandhedens Fader”.

Sådan begynder den tredje af de fem tekster i kodeks Jung – også kendt som Nag Hammadi Bibliotekets tekst NHC I,3, med fragmenter i NHC XII,2. Ud fra disse indledende ord går den under navnet *Sandhedens Evangelium*, i forskningen også under betegnelsen *Evangelium Veritatis* (EV). I et internationalt ph.d.-projekt støttet af Forsknings- og Innovationsstyrelsen vil en kommentar til EV med fokus på dets logosteologi og menighedslære de kommende år blive udarbejdet mellem fakultetet i København og Humboldt-Universität, Berlin.

EV er på mange måder en hård nød at knække: Før man kan trænge ind til dets teologi, skal man først gennem et koptisk skrevet i dialekten A² og så kringlet, at man ud fra grammatiske regler ofte ikke kan kon-

kludere, hvor sætninger begynder og ender. Derefter skal man danne sig et overblik over tekstens reception af sin samtids litteratur, hvilket ikke kun strækker sig over den eksegetiske disciplin, men nødvendiggør et bredt kendskab til kirkefædrene og filosofisk litteratur. Denne kompleksitet i EV vil her kort blive skildret ved at vise dets umiddelbare sammensathed og teologiske udgangspunkt.

Irenæus og Evangelium Veritatis

I årene efter fundet af EV herskede der livlig debat vedrørende skriftets titel, idet navnet 'Evangelium Veritatis' kunne forbindes med et udsagn fra kirkefaderen Irenæus om den forkætrede gruppering 'valentinianerne'. I bog III af sit fem bind store værk, *Mod Kætterne (Adversus Haereses)*, skriver Irenæus omkring år 180 følgende:

“Disse, som er fra Valentinus, hæver sig sandelig igen over al frygt, idet de fremfører deres egne sammenskrivninger, og berømmer sig ved at have flere evangelier, end der er. De er

nemlig steget så meget i dristighed, at de kalder noget, der for ikke længe siden er blevet sammenskrevet af dem, for Sandhedens Evangelium. Det er i ingen henseende i overensstemmelse med apostlenes evangelier, så hos dem er evangeliet ikke skånet for blasfemi” (Adv. Haer. III,11.9).

Uanset tilhørsforholdet mellem det 'Evangelium Veritatis' Irenæus nævner, og den senere koptiske tekst, stemmer ét i hvert fald godt overens: Ligesom Irenæus omtaler EV som et sammenskrevet evangelium, fremstår teksten i NHC I,3 som en broget tekst, hvori man hører genklangen af både Johannesevangeliet, de synoptiske evangelier, og Paulus, flettet sammen i en mellemplatonisk anskuelse, hvor forståelsen af menigheden som Kristi legeme minder om en kristen udlægning af kosmologien i Platons skrift 'Timaios'. Med andre ord: Ved en udlægning af EV må man være forberedt på at møde noget nær et eksegetisk puslespil. Det ville her være for vidt at gå at antage, at forfatteren bag EV har sammenskrevet teksten ved at afskrive snart det ene stykke, snart det andet, fra kristne og filosofiske tekster, indtil den er blevet sat sammen til et nyt og 'femte evangelium'. Når her centrale passager fra teksten, der alle peger i retning af "sammenskrivning", kort vil blive skitseret, skal det alene forstås som en systematisering af de teologiske og filosofiske billeder, der har spillet en rolle i forfatterens religiøse bevidsthed.

Johannes og de synoptiske evangelier i EV

I EV møder man et sprogbrug, der ved første øjekast minder om Johannesevangeliet. Særligt de første papyrussider (p.16,31-18,21) indeholder en dualistisk præget terminologi, hvor Jesu gerning og kosmos' tilstand, før Ordets komme, skildres gennem metaforer som lys/mørke, erkendelse, vej og sandhed, hvilket leder tankerne hen på Johannesprologen og Joh 14,6. Hvorvidt EV rummer en egentlig Johannes-reception kan dog ikke konkluderes alene ud fra en tilsyneladende fælles metaforik, og en sammenkædning af EV med Johannesevangeliet alene på denne baggrund må behandles med samme skepsis som en tilknytning af Johannesevangeliet til Qumran alene ud fra en antaget fælles 'lys-mørke-dualisme'. Når dette er sagt, er det dog bemærkelsesværdigt, at man i teksten møder en del udtryk af johannæisk karakter som fx EV p. 26,7-8: "det (dvs. Ordet) er ikke kun en stemme, men blev et legeme" (jf. Joh 1,14). Hos kirkefædrene finder man også argumenter for, at teksten, hvis den er det af Irenæus omtalte valentinianske 'Evangelium Veritatis', kunne være præget af Johannesevangeliet. Fra Origenes' Johannes-kommentar ved man, at valentinianeren Herakleon var den første, der skrev en kommentar over Johannesevangeliet, og Irenæus nævner, at valentinianerne særligt anvendte Johannesevangeliet (Adv. Haer. III,11.7).

Mens genklangen af Johannesevangeliet lyder fra evangeliets sproglige stil, finder man de synoptiske

evangelier mere direkte afspejlet gennem henvisninger til bl.a. hyrdebilledet. På EV p. 32,18-25 lyder det: "Også på sabbatten arbejdede han (dvs. Faderen), idet han fandt fåret, der var faldet i graven", (jf. Lk 14,1-6; Mt 12,11), og inden, på EV p. 31,35-32,4, finder man Mt 18,12-14 udlagt med ordene: "Han var en hyrde, der forlod de 99 får, der ikke var faret vild. Han kom, han ledte efter det, der var faret vild. Han glædede sig, da han fandt det".

Dette kunne synes som en ganske sober gengivelse af Mt 18,12-13, hvis ikke EV straks efter tog den markante drejning at omtolke dette billede i en talspekulation over regnestykket $99 + 1 = 100$. I at forstå denne omtolkning af hyrdebilledet kan Irenæus komme os til hjælp, hvilket igen peger i retning af, at EV er en valentiniansk tekst. I Adv. Haer. I,16.2 beretter Irenæus, at valentinianerne anvender en talspekulation over tallet 99, der er i den venstre hånd, og går over til det ene i den højre hånd. Sådan lyder EV p. 32,4-9 i tilslutning til det ovenfor sidst citerede: "for 99 er et tal, der er i den venstre hånd, der holder det. Men på det tidspunkt, hvor det ene bliver fundet, vendes hele tallet over til den højre".

Paulus

En større udfordring ved en eksegesi af EV møder man, når man tager dets reception af Paulus i betragtning. Her står man ikke helt så direkte overfor en gengivelse af enkelte passager, men mere en Paulus-tolkning, der kræver, at man bevæger sig ned i tekstens

dybere teologiske lag. Receptionen af paulinsk teologi træder særligt frem i en art gendigning af korsfæstelsen på papyrusside 20, hvor man med disse ord nemt får Gal 3,17 i tankerne: "Han (dvs. Jesus) bar bogen, da han vidste, at dens død er liv for mange, ligesom et testamente, der endnu ikke er åbnet, mens husherrens ejendom er skjult" (EV p. 20,12-17). Dette, efterfulgt af udtrykket "han blev naglet til et træ" (EV p. 20,25), giver også genklang af Gal 3,13, og Kol 2,14: "Han har slettet gældsbeviset med forordningerne, som var mod os, og han fjernede det fra midten, da han naglede det til korset" (Kol 2,14). Ser man EV's udlægning af korsfæstelsen som en tolkning af paulinsk lovsyn, kan meget tyde på, at bogen, som Jesus i EV iklæder sig inden korsfæstelsen, er den jødiske lov, der korsfæstes med ham, så formålet med korsfæstelsen bliver lovens korsfæstelse.

Disse terminologiske sammentræf behøver i sig selv ikke påvise paulinsk teologi i EV, men tager man også EV's kristologi i betragtning, møder man noget, der godt kan ligne en (over)tolkning af Paulus' forståelse af menigheden som Kristi legeme, kendt fra bl.a. Kol 2,17-19. I EV er Jesus nemlig ikke blot hovedet på menighedens legeme, men Jesus bærer Altet (dvs. kosmos) på sig: "Han bærer Altet" (EV p. 24,3), og "Hans skikkelse er verden, denne i hvilken han tjente" (EV p. 24,22-24). Denne kristologi får som konsekvens, at både kosmos og lov korsfæstes med Jesus. Er EV inspireret af paulinsk menighedslære er det dog tydeligt, at for-

eningen af kristologi og ekklesiologi hos Paulus i EV har bevæget sig over til en forening af kristologi og kosmologi.

Timaios

Sammenfaldet af kristologi og kosmologi i EV må ses i tilknytning til forfatterens filosofiske samtid, mellemplatonismen. Selv om Platons *Timaios* er godt 500 år ældre end EV, er det ikke usandsynligt, at træk fra dette værks kosmologi har været i forfatterens religiøse bevidsthed, og betragter man kosmologien i hhv. EV og Timaios, er lighederne bemærkelsesværdige. I EV møder man begreberne "midten" og "dyb", der kan give anledning til se et underliggende Ptolemæisk system (jf. Irenæus, Adv. Haer I,1.1-8,5) i teksten, hvor det dog er problematisk, at EV i så fald mangler væsentlige træk fra denne valentinianske lære, og bl.a. ikke opererer med læren om en ond skabergud. Her mangler Timaios dog også disse 'valentinianske' termer, "midten" og "dybet", og tilmed finder man i Timaios en kosmologi, der svarende til EV skildrer Altet som en krop, der er udgået fra den gode misundelsesløse skabergud, Faderen. Også relationen mellem Faderen og Altet beskrives både i EV og Timaios gennem ordene sødme, lugt, vellugt, varme og kulde. Særligt kan bemærkes, at Altets krop i Timaios beskrives som så selvtilstrækkelig og fuldkommen, at den ikke nedbryder og udskiller næring (Timaios 7c). I EV hører man ganske vist ikke om fordøjelsessystemet af den udlagte 'kosmos-Kristus-

krop', men ser man på et af de få autentiske Valentinus fragmenter (fragment 3), som er overleveret os af Clemens Alexandrinus i *Stromateis* III 59,3, finder man hos Valentinus opfattelsen af, at Jesus spiste og drak på en besynderlig måde, fordi næringen hverken blev opløst i ham eller blev udskilt.

Konklusion

Når EV låner fra de kanoniske evangelier og Paulus, og omtolker dette i en kosmologi, der mere minder om Timaios' end om Irenæus' skildring af det ptolemæiske system, bekræfter denne blanding tekstens sammensathed. Mens det af denne grund samtidig er svært at indordne tekstens teologi som enten kristen i overensstemmelse med kirkens kanoniske tekster, valentiniansk iflg. Irenæus eller platonisk iflg. Timaios, rummer teksten dog elementer fra alle områderne, og anvender disse til at udtrykke en lære, hvori et mellemplatonisk kosmos, og dets frelse, udlægges gennem Jesus-begivenheden.

Gudomlig empati i neurovetenskapens tidsålder? Teorier, förklaringar och förståelsen.

Av Post-doc., Teol. Dr. Anne L. C. Runehov

Inledning

Som bekant har jag min utbildning i Sverige. Närmare bestämt, blev jag *magister i teoretisk analytisk filosofi* vid Stockholms universitet och *doktor i teologi i ämnet analytisk religionsfilosofi* vid Uppsala universitet.

Konceptet *analytisk* har bidragit till att jag är en främmande fågel bland kollegorna i Köpenhamn. Analytisk filosofis främsta uppgift är att göra *konceptuella analyser*, att utreda konceptuell förvirring, att undersöka huruvida någonting är meningsfullt eller nonsens. Analytisk filosofi utreder problem som aktualiseras av både religion, teologi, sekulära livsåskådningar och vetenskapen.

Mitt forskningsprojekt *Divine Empathy in the Age of Neuroscience? Theories, Explanations and Understandings*, genomförs vid Centret för Naturalism och Kristen Semantik (CNCS) och är en analytisk filosofisk undersökning av konceptet empati, sett utifrån (kognitions)-neurologiska, fenomenologiska och teologiska per-

spektiv. Projektet kan sammanfattas i följande tre meningar:

I begynnelse fanns empati och empati var hos Gud. Empati och Gud var ett. Sedan blev empati neuroner och som sådana levde de ibland oss och vi studerade dem och byggde våra teorier och förklaringar, men har vi förstått dem?

Undersökningen består i tre huvuddelar. Den första delen är en analys av tillsynes motsägande kognitionsteorier om empati. Teorierna är *medvetandesimuleringsteorin* (MST), och *medvetandeteoriteorin* (MTT) å ena sidan och *perception-handlingsteorin eller modell* (PAM) å andra sidan. De mest kända förespråkare för den första teorin är Alvin Goldman och Karsten Stueber. Simon Baron-Cohen och Vittorio Gallese är anhängare av den andra medan framförallt Frans deWaal och Stephanie Preston försvarar den tredje teorin. Premisserna och slutsatser framhävs och de filosofiska problemen i de olika studierna görs synliga.

I del två evalueras studierna på deras validitet och hållbarhet. Teorierna ställs emot varandra och emot teologiska, neurologiska och fenomenologiska teorier om empati.

I del tre och i ljuset av föregående resonemang ställs frågan om en teori om gudomlig empati är hållbar i neurovetenskapens tidsålder. Hypotesen är att det är meningsfullt att behålla teorin om gudomlig empati om den speglar en *realistisk-pragmatisk* verklighets-uppfattning som betonar empatins realitet (pragmatism) men att empati uppstår genom en omedelbar och oreflektad relation mellan människans komplext biologiskt och psykologiskt varande och den yttre verklighetens matematiska och fysikaliska förutsättningar (realism).

I begynnelsen fanns empati och empati var hos Gud och empati och Gud var ett.

Inom den Kristna traditionen anses Gudomlig empati vara perfekt. Ordet empati härstammar från det grekiska ordet *empathia* som betyder *passion*, och *empathès* som betyder *känslor*, men har genom åren fått en betydligt bredare innebörd. Till skillnad från mänsklig empati finns det i gudomlig empati ingen diskrepans mellan känslor och kognition. Gud är hel, Gud är allt, Gud är en och *Deus caritas est*.

Edward Farley skriver i *Divine Empathy, a Theology of God*, att gudomlig empati är lika med kreativitet, är enkel och okomplicerad men innebär också lidande.

Juliana av Norwich (1342-1416) skriver i *Revelations of Divine Love*, att människan *upplever* Guds empati, och att upplevelsen är verklig, lika verklig eller mera verklig, som somliga menar, än upplevelsen av mänsklig empati. Det krävs dock att männi-

skan upprättar en relation till Gud och detta sker, enligt Juliana genom bön, meditation och ritualer. När relationen är etablerad kanaliseras människan Guds empati via det egna empatiska systemet till andra. Det är också människans plikt att vidarebefordra Guds empati. Gudomlig empati manifesterar sig alltså i världen genom människans kapacitet till empati och hennes förmåga att agera empatisk i världen.

Iris Murdoch skriver i *The Sovereignty of Good*, att vi (troende som icetroende) är övertygade att det finns en sann indikator mot ett bättre beteende, att godhet är någonting meningsfullt och att det beror på vår intuition att det finns en högre, oantastlig perfekt och absolut vacker gestaltning. I *Why Would Anyone Believe in God?* skriver Justin Barrett att vi tror på Gud ungefär på samma sätt som vi tror på andra människor. Vi använder samma *hypersensitive agent detection device (HADD)*. I det religiösa sammanhanget fungerar HADD så att människan alltid känner sig sedd av Gud.

Empati blev neuroner och som sådana levde de ibland oss och vi studerade dem och vi byggde våra teorier och förklaringar.

Det finns många teorier men jag har valt att koncentrera mig på de tre mest dominanta.

Den första teorin, MST, betyder att vi kan få information om den andras medvetandetillstånd genom att föreställa oss att vi befinner oss i den andras mentala skor. Vi använder vårt

eget medvetande som en modell och använder modellen för att *spegla* den andras medvetandetillstånd. D.v.s., vårt och den andras medvetandetillstånd blir varandras spegelbild. Idén om *spegelneuroner* har funnits sedan början av 1950 och är ett teoretiskt verktyg för att studera en människas simulering eller spegling av andras känslor. Problemet är att sine qua non för simulering är att den som simulerar och subjektet av simulering måste ha samma uppsättning neural kod. Detta medför att det, till exempel, för människor som har Aspergers syndrom (en form av autism) inte är möjligt att simulera empati. Både Goldman i *Simulating Minds* och Stueber i *Rediscovering Empathy* skiljer mellan en primär (eller låg) och en sekundär (eller hög) simuleringskapacitetsnivå. Den första är enkel, primitiv och automatisk. Den andra är komplex, på något sätt kontrollerbar och i viss mån kopplad till medvetandet.

Flera frågor kan ställas, den viktigast kanske om simulation är tillräckligt för förståelse av den andras medvetandetillstånd?

Trots namnet simuleringsteori hävdar Goldman att vi inte behöver någon teori för att förklara kapaciteten av empati eller förstå medvetandetillstånd (egna som andras). Det gör å andra sidan Baron-Cohen och Gallese. Att förstå medvetande varelser (en själv eller andra) är helt och hållet en teoretisk fråga. Man kan inte *observera* mentala tillstånd, bara teoretiskt *anta* dem. MTT förnekar att vi

kan ha direkt kunskap om medvetandetillstånd (egna och andras).

Ett av flera problem är att MTT strider mot upptäckten att kapaciteten av empati är medfödd (genetiskt kodad) i syfte att förbättra överlevnadsvilkoren. Kapaciteten finns hos både människor och djur, d.v.s. arter som inte har människans unika utvecklade kognitionsförmåga som är förutsättningen till att kunna forma teorier. Å andra sidan kan man med hjälp av MTT ge stöd åt tesen att individer som föds utan kapacitet till empati och som därför saknar förmågan att känslomässigt tolka andra människors känslor, ändå på ett teoretiskt sätt kan tillgodogöra sig kapaciteten.

Både MST och MTT har sin grund i *medvetandeteorin* (MT) (*Theory of Mind*), samt refererar till principen om spegelneuroner. MT står för förmågan att förstå att en annan person inte nödvändigtvis tänker, känner eller beter sig som en själv gör. MST och MTT har vidare utvecklat MT och principen om spegelneuroner i olika teoretiska riktningar.

I PAM poängteras den affektiva kapaciteten av empati. Frans deWaal är en av dem som försvarar tesen att empati är en medfödd kapacitet och väsentlig för den mänskliga rasens överlevnad. Stephany Preston och deWaal's PAM betyder att vid perception av en annan människas mentala tillstånd aktiveras *automatiskt* samma mentala tillstånd i observatören och detta genererar *omedelbart* den associerade autonoma eller somatiska responsen (förbehållet

hjärnan är neurologiskt normal). Enligt dem är att tala om kognitiv empati missledande. Vad som kallas kognitiv empati är helt enkelt kapaciteten att få *insikt*. Empati är affektiv, utlöses automatiskt och följs automatiskt av en handling.

Ett av problemen med PAM är att människor som inte har förmågan att känna empati på grund av neurologiska missfärgningar utesluts. Vidare utesluts möjligheten att det kan finnas kognitiva barriärer för varför en person inte kan känna empati, som till exempel depression eller apati.

Samtliga teorier har sina guldkorn men ingen av dessa är befriade från filosofiska problem. Bara några exempel: Ingen av dem verkar ta (tillräcklig) hänsyn till empatins kvalia, dvs. dess *subjektiva* värde eller vad empati är *för oss*. Edith Stein menar att det finns två kategorier av upplevelse, nämligen, primära och icke-primära (*primordial and non-primordial*) upplevelser. Empatin tillhör den icke-primära kategorin av upplevelser. När vi konfronteras med en annan persons glädje eller sorg väcks i oss vår egen (primära) upplevelse av glädje eller sorg men upplevelsen är baserad på en icke-primär upplevelse av glädje eller sorg i kombination med hur vi (primärt) upplever vår egen glädje eller sorg. Det finns alltså en *direkt* koppling mellan den icke-primära (den andras) och den primära (vår egen) upplevelse.

Vidare visar neurologisk forskning på att både de affektiva och de kognitiva neurokorrelationerna aktiveras

när empati utlöses (Seitz, Azari, Decety, Shamay-Tsoory, Feinberg, och andra).

Sist men inte minst, ingen teori verkar ha någonting att säga om gudomlig empati som upplevs av många människor.

Har vi då förstått?

Som i min slutsats i min förra bok *Sacred or Neural? The Potential of Neuroscience to Explain Religious Experience*, är det min åsikt att det, för att så fullständigt som möjligt förstå empati, behövs en interdisciplinär förklaringsmodell. Mitt förslag är en tre stegs förklaringsmodell som överbrygger de teorier som förespråkas av olika discipliner. Varje steg utgör basen för nästa steg. Låt oss för tillfället kalla dessa, det *automatiska*, det *reflekterande* och det *handlande* steget. Modellen är pragmatisk-realistisk.

Ny uddannelse på fakultetet: The Religious Roots of Europe

Af professor, dr.phil. et theol. Troels Engberg-Pedersen

Den 1. september 2009 begynder en ny kandidatuddannelse på Det Teologiske Fakultet. Navnet og emnet er: The Religious Roots of Europe – eller forkortet 'RRE'. Der er på mange måder tale om et helt nyt tiltag for fakultetet: Hvad handler det om? Hvordan er det kommet i stand? Og hvad er perspektiverne?

Indholdet

Der er tale om en 2-årig uddannelse på kandidatniveau med fokus på tre religioner, der er af central betydning for Europa: jødedommen, kristendommen, islam. Fokus er dels på deres opståen og interaktion, dvs. på den antikke sammenhæng, hvori de blev til og udfoldede sig i med- og modspil med hinanden og med det omgivende græsk-romerske samfund. Dels indgår der også en nutidig dimension, hvor man studerer relevante aspekter af de sidste 100-200 års europæisk historie i forhold til de tre religioner. I øvrigt er uddannelsens fokus lagt på tre ting: antikke sprog, så man kan læse tekster på originalsprogene; studiet af religiøse temaer på tværs af de tre religi-

oner; og studiet af udvalgte tekster inden for de tre religioner. Det hele fremgår af 4. semester.

Som det vil være fremgået, rummer den nye uddannelse en udpræget særhed i sammenligning med de fleste andre uddannelser på fakultet: Sproget er engelsk. Det har at gøre med baggrunden, men først og fremmest med det forhold, at der er tale om en international uddannelse, som ud over at henvende sig til danske studerende med en teologisk bachelorgrad (el. lign.: religions-historie, klassisk filologi osv.) også sigter på studerende fra hele verden. Faktisk er uddannelsen allerede fra begyndelsen blevet optaget i den prestigøse gruppe af eliteuddannelser, som dels Københavns Universitet, dels videnskabsministeriet har lanceret fra efteråret 2009. Med andre ord: Denne nye uddannelse på Det Teologiske Fakultet er både en COME-uddannelse (på KU) og et DOK-elitemodul (i hele DK)!

Endelig har uddannelsen den udprægede særhed, at den ikke kun udbydes af Københavns Universitet, men derudover af fem andre universiteter i Norden. Det fører frem til næste punkt:

Tilblivelsen

RRE er blevet til ved et samarbejde mellem seks nordiske universiteter: Aarhus og København; Bergen og Oslo; Lund; Helsinki. Bag dette ligger et samarbejde, som har fundet sted i de seneste par årtier mellem forskere fra de samme universiteter inden for (specielt) den tidlige kristendom. Ofte er pengene hertil kommet fra Nordisk Råd, og de er blevet brugt til fælles konferencer, ph.d.-kurser, workshops i Middelhavsområdet osv. På et tidspunkt opstod så muligheden for at søge penge til forberedelsen af en fælles uddannelse, og den chance blev grebet.

Det betyder, at den nye uddannelse vil have studerende i seks nordiske byer, som vil blive undervist dels ved kompaktseminarer 2 gange pr. semester, hvor alle kommer sammen enten i en Middelhavsby (fx nu i september i Rom!) eller i en nordisk by (fx til november 2009 i København), dels ved e-learning, hvor lærere og studerende kun har 'virtuel' kontakt – som så af gode grunde må være ekstra intensiv.

Når uddannelsen er kommet fuldstændigt i gang, vil der således være i princippet 6 studerende pr. årgang i hver af de seks nordiske byer – med kontakt til de resterende 30 ved de øvrige fem universiteter. Logistisk bliver det sandelig noget af en udfordring!

Perspektiverne

Det er efter min mening meget glædeligt, at Det Teologiske Fakultet i København er med i dette samarbejde, og fakultetet har stor ære af det

arbejde, der har været nedlagt i at gribe denne chance. Et af perspektiverne er jo nemlig også, at nogle af de erfaringer, der vil blive gjort i forbindelse med den nye uddannelse, kan komme andre teologi-studerende til gode. Lad mig slutte med et eksempel: Det andet delkursus her til efteråret, der er obligatorisk for alle RRE-studerende, er kurset om 'The Emergence of Judaism, Christianity and Islam'. Det står i denne omgang København for, og her har prof. Jesper Høgenhaven, jeg selv og ph.d Thomas Hoffmann fra CEIT allerede (pr. juni 2009) været i gang med at finde egnede materiale fra de tre religioner, som kan kaste *komparativt* lys over dem. Det er i allerhøjeste grad sådan noget, man kan savne i den teologiske professionsuddannelse. Så forhåbentlig kan der smitte noget godt af på den fra RRE.

Hvorom alting er: Bolden er givet op til et spændende, nyt tiltag. Gid det må blive en succes.

Religion and society 5 ECTS	Method and theory 5 ECTS	Options: Interaction, text, language 10 ECTS	The Emergence of Judaism, Christianity & Islam 10 ECTS
Interaction between the religions 10 ECTS		Options: Interaction, text, language 10 ECTS	Text from a particular religion 10 ECTS
Interaction between the religions 10 ECTS		Thesis colloquium, methodology and theory 10 ECTS	The three religions in contemporary perspective 10 ECTS
Master's thesis 30 ECTS			

Led, ledere, ledelse. Foreløbig status over et anderledes efteruddannelseskursus

Af ph.d.-stipendiat, cand.theol. et pæd. Kirsten Donskov Felter

Sidste år ved denne tid – i nr 38/2008 – bragte TEOL-information en artikel om et kommende efteruddannelseskursus for præster i forårssemestret 2009,

som vi havde kaldt ”Kald og kompetence – præsten som leder”. I skrivende stund er kurset netop afsluttet med deltagelse af 21 præster fra hele landet, og et tilsvarende kursus i efterårssemestret 2009 specielt målrettet mod provster er under planlægning. Hvordan gik det så – og hvilke gode og mindre gode erfaringer fra første gennemløb tager fakultetet med sig i næste runde?

Som at få et par nye briller

Noget af det, vi i planlægningsgruppen var spændte på, var, i hvilket omfang det kunne lykkes os at tyde-

liggøre teologien som en ressource i forhold til arbejdet med konkrete problemstillinger omkring ledelse. Og ville det lade sig gøre at få deltagerne til at bringe stof fra ledelses- og organisationsteori i spil med deres egne erfaringer og hverdag i spil i en fælles læreproces – eller var det, når alt kom til alt, for tæt på?

Ud fra evalueringen må vi sige, at begge dele langt hen ad vejen synes at være lykkedes – så vidt det nu lader sig måle. Tilbagemeldingerne fra kursusedtagerne viste med al tydelighed, at de oplevede det som en befrielse at få lov til at sætte teologiske begreber på ledelsesrelaterede problemstillinger. At de var glade for, at de ikke behøvede at parkere deres egen faglighed, men at vi faktisk forventede af dem, at de brugte deres teologiske ballast til at reflektere med. At det faldt dem helt naturligt at inddrage deres egne oplevelser og deres egen praksis i diskussionerne, også når det gjaldt problemer, der gik meget tæt på.

Og at de oplevede mødet med stof fra nye teoretiske områder som frugtbart, både som redskab til at kvalificere refleksionen over konkrete problemstillinger i deres hverdag og som udfordring til deres teologiske holdninger. Der var stor tilfredshed med vekselvirkningen mellem forelæsninger-/oplæg og arbejdsformer, hvor deltagerne mere aktivt skulle bruge det teoretiske stof i analyser og omsætte det i forhold til cases. Kontant udtrykte en af dem sit udbytte med ordene: *Det har været som at få et par nye briller.*

At det ikke har været uden omkostninger for deltagerne er imidlertid også tydeligt. Der har skullet betales et ikke helt lille kursusgebyr; for nogles vedkommende af egen lomme. Arbejdsmæssigt har det været krævende at skulle finde tid til et kvart årsværks kursus sideløbende med et fuldtids præstearbejde. Det har krævet både nattesøvn og inddragelse af alle ledige timer at få læst og skrevet opgaver. Ikke desto mindre udtrykker langt de fleste, at det har været anstrengelserne værd.

Hvad kan fakultetet lære?

Det er imidlertid ikke kun præsterne, der er blevet klogere undervejs. Der er også et betydeligt læringspotentiale i et sådant kursusforløb for fakultetet med henblik på at tilrettelægge og gennemføre efteruddannelsesstilbud for præster i folkekirken. Vi har fået bekræftet det, som vi håbede forud for kurset, nemlig at vi kan tilbyde professionsrettet efteruddannelse på akademisk plan. At det lader sig gøre

at omsætte genuin teologisk faglighed i refleksion over aktuelle problemstillinger i et samspil med andre stofområder og at lave efteruddannelse, der opleves dybt relevant og vedkommende for målgruppen. Ved at tage deltagernes praksis som udgangs- og omdrejningspunkt for undervisning og opgaver er vi blevet bekræftet i betydningen af at kunne udfordre deltagernes forforståelse ved hjælp af gedigent fagligt stof. Samtidig udgør mødet med præsternes virkelighed en udfordring til den teologiske forskning, som tvinger os til at være opdaterede på, hvad der rører sig i kirke og samfund.

Med henblik på kommende efteruddannelseskurser er der altså rigeligt at gå i gang med! Men vi har også fået bekræftet, at kursusudvikling er en sag, som kræver betydelige ressourcer. Det tætte samspil med aftagergruppen i planlægningsfasen og den omhyggelige planlægning i forskerteamet, som er nødvendig for at sikre relevans i indholdet og forbindelse mellem det faglige stof og deltagernes arbejds-virkelighed, forudsætter mange timers arbejde. Internatformen, som vi næppe kunne have undværet til at understøtte kursusmiljøet, og den gennemgående kursusledelse, der har sikret kontinuiteten mellem de enkelte bidrag og opsamlingen undervejs, koster også tid og kræfter. Alt sammen forhold, der ikke gør det særligt oplagt at satse på efteruddannelseskurser for præster ud fra en snæver økonomisk betragtning. Især ikke, når målgruppens økonomiske vanskeligheder i forhold til at deltage i efteruddannelse

på fakultetet, som der i skrivende stund ikke er nogen løsning på, tages med i betragtning. Ikke desto mindre er det en opgave, som er lovfæstet i universitetsloven. Og som vi gerne tager på os, i det omfang, det overhovedet er muligt. For præsternes – og for vores egen! – skyld.

Fakultetets informationsmedarbejder Anne Rahbek var med på en af samlingerne ved forårets kursus, hvor hun bl.a. interviewede tre af de deltagende præster til fakultetets elektroniske nyhedsbrev eTEOL.

[http://www.teol.ku.dk/
formidling/eteol/artikler/maj2009/
interviewkk/](http://www.teol.ku.dk/formidling/eteol/artikler/maj2009/interviewkk/)

Kurset var tilrettelagt af en gruppe forskere fra det teologiske fakultet i samråd med fungerende præster, provster og biskopper.

Kursusledere på begge kurser er professor Kirsten Busch Nielsen og ph.d.-studerende, forskningsassistent Kirsten Donskov Felter, som også kan kontaktes for yderligere oplysninger på kfe@teol.ku.dk.

Søren Kierkegaard Selskabet efterår 2009

**Torsdag den 24. september kl.
19.30**

Realkommentator ved Søren Kierkegaard Forskningscenteret
Tonny Aagaard Olsen
"Søren Kierkegaards kamp mod kirken"

**Torsdag den 29. oktober kl.
19.30**

Professor Svend Andersen
"Kierkegaards opgør
med Løgstrup"

**Torsdag den 26. november kl.
19.30**

Lektor Jakob Wolf
"Løgstrups opgør med Kierkegaard"

Torsdag den 28. januar 2010
Professor eremiritus Peter Kemp
"Kierkegaard og Lévinas"

**Sted: Kældercaféen, Det
Teologiske Fakultet
Købmagergade 44 over gården**

Kalender for Det Teologiske Fakultet

Særlige arrangementer og åbne møder ved Fakultetet annonceres under arrangementer på www.teol.ku.dk, i Universitetsavisen, Fakultetets studenterblad og så vidt muligt i Præsteforeningens Blad samt eventuelt i dagspressen. Ved redaktionens afslutning er der planlagt følgende arrangementer på Fakultetet for efterårssemester 2009. Ændringer i programmet kan forekomme. Yderligere oplysninger om de enkelte arrangementer kan ses på www.teol.ku.dk. Alle arrangementerne er opgivet med præcise minuttal.

Kalender for **Teologisk Forening** se s.16

Kalender for **Søren Kierkegaard Selskabet** se s. 49

Tirsdag den 25. august 2009 kl. 13.00-15.00

Introduktionsvejledning til den teologiske kandidatuddannelse

Sted: Aud. 7, Købmagergade 46, 1. sal, 1150 København K.

Arr.: Studievejlederne på Teologi

Torsdag den 27. – fredag den 28. august 2009

Rusintroduktion

Sted: Aud. 7, Købmagergade 46, 1. sal, 1150 København K.

Arr.: Studievejlederne på Teologi

Fredag den 4. september 2009 kl. 14.00

Semesteråbningsforelæsning ved professor Carlo Ginzburg

Sted: Aud. 7, Købmagergade 46, 1. sal, 1150 København K.

Arr.: Det Teologiske Fakultet

Mandag den 7. september 2009 kl. 13.00-15.00

Forelæsning: *Kristologi og kroppens intime fremmedhed: Evigheden i menneskelig angst* ved Ph.d. René Rosfort

Sted: Aud. 11, Købmagergade 46, 3. sal, 1150 København K.

Arr.: Afdeling for Systematisk Teologi

Fredag den 11. september 2009 kl. 14.15

Tiltrædelsesforelæsning ved professor MSO Heike Omerzu

Sted: Aud. 7, Købmagergade 46, 1. sal, 1150 København K.

Arr.: Afdeling for Bibelsk Eksegese

Mandag den 14. september 2009 kl. 13.00-15.00

Forelæsning: *Krop, sansning, skabelse og kødets opstandelse* ved lektor Jakob Wolf

Sted: Aud. 11, Købmagergade 46, 3. sal, 1150 København K.

Arr.: Afdeling for Systematisk Teologi

Mandag den 21. september 2009 kl. 13.00-15.00

Forelæsning: *Hvad i alverden har gud med verden at gøre? Den panenteistiske model* ved professor, lic.theol. Niels Henrik Gregersen

Sted: Aud. 11, Købmagergade 46, 3. sal, 1150 København K.

Arr.: Afdeling for Systematisk Teologi

Torsdag den 24. september 2009 kl. 13.00

Doktorforsvar ved Joshua Abdallah Sabih: *A Critical Edition and Linguistic Analysis of The Judaeo-Arabic Translation*